

Feijenoord vertelt

Bewoners die vertellen en initiatieven nemen

*De toepassing van narratief onderzoek en het bouwen van
microstructuren in Feijenoord*

Auteurs: Antoinette van Heijningen (Urbancore) en Floor Basten (Orléon)

Dit is een publicatie van de SEV.

U kunt SEV-publicaties downloaden op www.sev.nl.

SEV
Postbus 1878
3000 BW Rotterdam
Telefoon 010 - 282 50 50
sev@sev.nl

De SEV ontwikkelt innovatieve oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken op het gebied van wonen. Wij zijn onafhankelijk, maar kunnen niet zonder initiatiefrijke netwerkpartners. Samen met hen beproeven we ideeën voor innovaties in de praktijk.

VOORWOORD

Feijenoord Vertelt is de simpele maar pakkende benaming van het project dat in de gelijknamige wijk uitgevoerd wordt. Kern van het project is het bouwen van *microstructures* via een *narratieve methode*. Dat zijn minder simpele woorden, maar ze staan voor een directe, concrete manier van werken die gericht is op het boven tafel halen van de behoeften en de potenties van de bewoners en ondernemers van de wijk. Een microstructuur is een netwerk; een netwerk van bewoners, ondernemers en professionals die samen de schouders onder een probleem of uitdaging zetten. En om die reden kennis delen. Ervaringskennis, expertkennis en vooral ook gezond verstand. Het netwerk gaat voorbij aan de altijd maar weer opduikende valse tegenstelling tussen bottom up en top down werken. Zowel de inbreng van de bewoner en de professional die met zijn voeten in de modder staat is belangrijk in de microstructuur, als de ambtenaar die hogerop opereert. De microstructuur wordt gesmeed na een fase van verhalen verzamelen van wijkbewoners en van mensen die in de wijk hun boterham verdienen of daar gevestigd zijn. In het project zijn deze verhalen onder andere opgetekend door HBO-studenten die in de wijk wonen of er vlakbij naar college gaan.

Aanleiding voor dit project was dat bij Pact op Zuid behoefte bestond om haar beleid van de wijkaanpak meer aansluiting te geven bij de behoefte en kracht van de bewoners uit de wijk. Pact op Zuid, Woonstad Rotterdam en Deelgemeente Feijenoord zijn in samenwerking met de SEV opdrachtgevers van dit project. Het project is uitgevoerd door bureau Urbancore en onderzoeksbureau Orléon. De SEV stimuleert dit soort experimenten door middel van haar experiment Bewoners & Invloed. Hoe geef je bewoners meer invloed op het wonen in hun wijk? Hoe stimuleer je bewoners om zelf initiatieven te nemen? Hoe kun je een bredere groep bewoners aanspreken? Hoe leg je verbinding tussen professionals en bewoners? Feijenoord Vertelt experimenteert met een nieuwe mix van participatie methodieken op zoek naar deze antwoorden.

In Feijenoord gingen bewoners en professionals in januari 2010 van start met het project. Zo zijn er verschillende interactieve bijeenkomsten georganiseerd. Deze zijn gehouden op aansprekende locaties in de wijk, waarvoor bewoners en ondernemers persoonlijk zijn uitgenodigd. Ook hebben studenten uit de wijk gesprekken gevoerd met bewoners. Het ging niet om klassieke interviews, maar om het optekenen van verhalen. De verhalen gingen over opgroeien, wonen, werken, vriendschappen en activiteiten ondernemen. De verhalen waren niet eenduidig. Ze spraken elkaar soms tegen, waren optimistisch, fatalistisch, maar deelden een ding: er werd met trots over de wijk gesproken. Over de bijzondere geschiedenis ervan, de bijzonder locatie, en de mensen en ondernemers die wonen. Deze trots en betrokkenheid is de sleutel voor inzet in de wijk.

De methoden van het bouwen van microstructures, de narratieve onderzoeksmethoden en de bevlogenheid van professionals hebben hun vruchten af geworpen. Uit de bijeenkomsten en de pure verhalen zijn drie microstructures tot stand gekomen; 'Bejaarden op straat', 'Culturen werken samen' en 'de Feijenoord school'. Het is bijzonder te zien dat de professionals, ondernemers en bewoners in korte tijd veel samen kunnen bereiken. Bewoners zetten zich in voor eigen initiatieven.

De corporatie en gemeenten komen op een concrete, directe manier in contact met bewoners. En ten slotte hebben bewoners een stempel op hun directe omgeving kunnen drukken (meer invloed).

In deze publicatie kunt u leren van dit project en de gebruikte methoden. De methode verdient ons inziens bredere toepassing en verdere kritische toetsing door de praktijk.

Ditty Blom (Pact op Zuid)

Hanneke Schreuders (SEV)

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	4
Samenvatting.....	8
Inleiding	12
1. Over microstructuren en aanpak.....	14
1.1. Waarom dit experiment?	14
1.2. Wat zijn microstructuren?	15
1.3. Wat hebben we gedaan?	16
2. Over de narratieve benadering.....	20
2.1. Wat is narratief onderzoek?.....	20
2.2. Hoe zien de stappen kennismaking en kennisdeling eruit?	21
2.3. Hoe komen we van de afzonderlijke verhalen tot een logisch samengesteld verhaal?.....	25
2.4. Wat hebben we ontdekt met ons narratief onderzoek?	25
3. Over microstructuren in Feijenoord.....	32
3.1. Hoe hebben we het netwerk gebouwd?	32
3.2. Hoe kwamen we van verhaal naar microstructuren?	32
3.3. Welke microstructuren zijn hieruit ontstaan?	33
4. Over leren in microstructuren.....	38
4.1. Wat zijn de uitgangspunten van microstructuren?	38
4.2. Wie doet wat in de microstructuren?	39
4.3. Hoe werkt een microstructuur?	40
4.4. Wat zou er te leren zijn?	40
5. Conclusies en aanbevelingen	42
5.1. Is het gelukt?.....	42
5.2. Wat raden we aan?	44
Bijlage 1. Feijenoord in cijfers.....	46
Bijlage 2. Feijenoord Vertelt.....	48
Colofon	52

SAMENVATTING

Feijenoord vertelt ....

...dat de wereld in het algemeen en het eens zo mooie en vitale Feijenoord in het bijzonder naar de mallemoer gaat en dat daar niets aan te doen is;

...dat Feijenoord een vat vol problemen en kansen is en dat het de kunst is om de eigen vermogens aan te spreken om er weer een mooie en vitale wijk van te maken.

Twee verhaallijnen die gebeurtenissen in Feijenoord met elkaar verbinden. Het ligt maar net aan de verteller op welke verhaallijn het accent ligt. De eerste verhaallijn hoort bij de verteller die al het mogelijke al geprobeerd heeft en telkens opnieuw wat meer afstand moet doen van idealen. De tweede verhaallijn hoort bij de verteller die telkens opnieuw initiatieven neemt om idealen te verwezenlijken en de hindernissen onderweg probeert het hoofd te bieden.

Wij hebben met behulp van een narratief onderzoek beide lijnen in Feijenoord blootgelegd. 'Narratief' betekent 'verhalend'. Verhalen gaan over gebeurtenissen en laten iets zien van de visie van degene die erover vertelt. Onze vertellers zijn actieve Feijenoorders, mensen die in deze Rotterdamse wijk wonen, werken en/of ondernemen. Zij vertelden in interviews wat ze om zich heen zagen gebeuren en – expliciet of *en passant* – wat ze daar zoal van vonden. De eerste verhaallijn is die van wat we herkennen van traditioneel actief burgerschap: zitting in raden en commissies, samenwerking met gemeente, corporatie en andere instanties, werken voor een achterban. Dit laatste is onderdeel van het probleem dat vertellers zien: de achterban is er nog wel, maar zo divers en versnipperd dat ze deze niet meer vertegenwoordigen. Deze vertellers weten wat de gebaande paden waren en op welke deuren ze moesten kloppen om dingen gedaan te krijgen. Maar de tijden veranderen, ook in het land van instanties: werkwijzen veranderen, contactpersonen wisselen steeds sneller van baan, gremia worden opgeheven of krijgen een andere rol. Inmiddels lijken deze vertellers zich dan ook in een soort niemandsland te bevinden, los van de mensen voor wie ze strijden en los van de middelen die ze daarvoor hadden. De tweede verhaallijn is die van nieuw actief burgerschap: de mensen die in de problemen zitten en elkaar persoonlijk kennen, samenwerken met burens en ondernemers, werken met de kansen en mogelijkheden die iedereen heeft. Deze vertellers stuiten op een ander probleem: ze kennen de wereld van de instanties niet of minder goed, weten niet bij wie ze kunnen aankloppen voor ondersteuning of worden, als ze dat wel doen, niet als actieve Feijenoorder herkend en erkend.

Beide typen vertellers weten wel wat ze willen. Ze willen een Feijenoord waar het prettig wonen is met elkaar. Ze willen een Feijenoord waar de oudere Feijenoorders op straat kunnen zijn, samen herinneringen ophalen over vroeger en voor het Feijenoord van nu een bron van inspiratie zijn. Ze willen een Feijenoord waar een stevige basis ligt voor goede vooruitzichten, waar jongeren veilig opgroeien, de kans krijgen om het beste van zichzelf naar boven te halen en goed voorbereid hun toekomst tegemoet gaan.

Actieve Feijenoorders weten wel wat ze willen, ze weten alleen niet altijd goed hoe en met wie ze het voor elkaar moeten krijgen. Wij hebben hen bijeengezet in zogenaamde microstructuren. Dat zijn kleine netwerken van betrokken Feijenoorders die samen met net zo betrokken professionals aan de slag gaan met het ontwerpen van programma's en het uitvoeren van projecten, gericht op de realisatie van wat zij gezamenlijk voor ogen hebben. De vertellers van de verhaallijn van het traditionele actieve burgerschap buigen hun plot om naar een uitkomst waar ze wel zelf invloed op hebben, halen daar energie uit en stellen hun kennis over en vaardigheden in het werken met instanties beschikbaar voor de vertellers van de verhaallijn van het nieuwe actieve burgerschap. Deze, op hun beurt, delen wat zij weten over de kansen en problemen in de wijk, niet over de wijk-in-cijfers maar over de wijk zoals zij die kennen, de wijk van de mensen en groepen die er wonen, de netwerken die ze vormen. Zij maken concreet wat anderen abstract weten en brengen zo leven in wat we actief Feijenoordschap zijn gaan noemen.

In eerste instantie zijn er door Feijenoorders drie initiatieven genomen die bestaan uit een samenstel van activiteiten.

Initiatief 1 Culturen werken samen

De bewoners van Feijenoord vinden het jammer dat ze groepsgewijs binnen hun eigen cultuur leven. Het Feijenoord-verhaal bleek van meerdere kanten aanknopingspunten te geven. De diverse culturen delen hetzelfde diepe verlangen, namelijk samen optrekken en echt samenleven met respect voor elkaar. Vandaar dat de verschillende culturen nu gaan samenwerken. Onderdelen van dit initiatief zijn o.a. de presentatie van de verschillende culturen door middel van een meerdaags huiskamerevent in het buurthuis, samen eten, samen een film over en in Feijenoord maken en de jongeren van de wijk inzetten bij allerlei activiteiten.

Initiatief 2 Feijenoordschool

Feijenoordschool is geen gebouw maar een programma. De Feijenoorders realiseren zich dat er geen sprake is van een rechtvaardige verdeling van de stijgingskansen (scholing) en door samenwerking hoopt men dat te verbeteren. Daarom is een tweede initiatief de oprichting van de Feijenoordschool. Feijenoordschool moet kennis over de wijk verspreiden, betere loopbaanperspectieven laten zien en de mogelijkheid bieden om wat bij te verdienen. Het overkoepelende doel is leren in en over Feijenoord. Onderdelen van dit initiatief zijn o.a. Verhalenexpres, theater, schoolreisje maar ook maatjesproject en stages.

Initiatief 3 Van Thuis Op Straat naar Bejaarden Op Straat (van TOS naar BOS)

Thuis Op Straat is een in Rotterdam Zuid bekende werkwijze met veel activiteiten voor jongeren. De ouderen in de wijk Feijenoord willen een soortgelijk programma voor de ouderen van de wijk. Dit initiatief sluit aan bij de gevoelens van de oudere autochtone Feijenoorders dat ze meer willen deelnemen aan het dagelijkse leven in de wijk. Onderdelen van dit initiatief zijn ontmoetingsruimte, activiteiten als bijvoorbeeld computerles, een scootmobielbaan, hangplek voor ouderen en ondersteuning.

De gedachten die er achter deze initiatieven zitten zijn veel relevanter voor de strategie van de wijkontwikkeling dan de uitwerking hiervan in verschillende delen. Het gaat om de samenhang tussen deze initiatieven en niet om een projectenlijstje.

Dit betekent dat projecten en activiteiten die nu genoemd zijn in de toekomst aan wijzigingen onderhevig zijn. Het geheel is een levend en flexibel netwerk.

Omdat zowel de onderzoeksvorm als het organisatieconcept in deze combinatie en in hun toepassingsvorm nieuw zijn, is er tegelijkertijd met de uitvoering van de pilot veel aandacht besteed aan het leren uitvoeren. Zowel met bewoners, interviewers als professionals is gaandeweg het traject stapsgewijs geoefend en zijn ervaringen gedeeld.

Aanbevelingen

Aan Feijenoord is aanbevolen om de methodiek van narratief onderzoek, analyse en organisatie (bouw microstructuren) verder te verdiepen door de toepassing op deelthema of specifiek gebied of blok toe te passen zodat de rijkdom aan kennis en deelnemende personen groeit. De geïnterviewden uit de eerste ronde kunnen bijvoorbeeld een actieve rol vervullen in het zelf ophalen van de verhalen. Door dit te zien als betaald werk, neemt het zelfrespect toe en stimuleer je de wijkeconomie

Voor de borging van de microstructuren en de samenhang in het wijknetwerk adviseren wij de instelling van een onafhankelijke (sociale) gebiedssupervisor te overwegen. In de fysieke sector is de supervisor een bekend fenomeen om de ruimtelijke en architectonische kwaliteit van de wijk te bewaken. Deze toezichthoudende functie wordt dan uitgevoerd door een of meerdere personen uit de architectuur en/of stedenbouw die hun sporen hebben verdiend. In het sociale domein is het nog een nagenoeg onbekende figuur. Terwijl de aandacht voor de kwaliteit van de wijkontwikkeling vanuit de mensen die er leven en samenwerken zeker zo relevant is als de fysieke uitstraling. Wij denken dat een dergelijke toezichthoudende rol de microstructuren kan ondersteunen en kan toezien op het leggen van verbindingen tussen nieuwe en bestaande netwerken, organisaties en partijen zodat ze elkaar versterken. Door te kiezen voor een onafhankelijk toezichthouder hopen we dat institutionalisering en eigendoms kwesties van de microstructuren wordt vermeden.

Leeswijzer

In de hierna volgende hoofdstukken zullen we de resultaten van het experiment aan u voorleggen. In hoofdstuk 1 leggen we uit wat we met microstructuren bedoelen en hoe die in Feijenoord tot stand zijn gekomen. Een belangrijk aspect van het werken met microstructuren is de narratieve benadering. Deze leggen we in hoofdstuk 2 uit aan de hand van het onderzoek in Feijenoord. Vervolgens bespreken we in hoofdstuk 3 wat de concrete Feijenoordse microstructuren zijn die uit de narratieve analyse voortkwamen; we leggen hiermee de verbinding tussen de hoofdstukken 1 en 2. Het werken met microstructuren gaat uit van het samenwerking op basis van gelijkwaardigheid, netwerkplanning (het schakelen tussen en verbinden van verschillende rollen in de wijk in combinaties van sturen en meewerken) en het leervermogen van alle betrokkenen. Het bouwen, uitbouwen en onderhouden van microstructuren vraagt om een groepsdynamiek waarin mensen met verschillende specialismes productief kunnen zijn, maar ook om vaardigheden in programmasturing. Dit leggen we uit in hoofdstuk 4. Daarmee hebben we de rapportage over de pilot afgerond en komen we tot slot, in hoofdstuk 5, uit bij onze conclusies en aanbevelingen.

INLEIDING

... Ik weet zeker dat er heel veel kwaliteit is in Feijenoord en mensen die een bijdrage willen leveren in de buurt. Maar deze mensen moeten benaderd worden en die moeten de kans krijgen om betrokken te zijn. Wij zijn een netwerkorganisatie, wij werken enorm veel samen met mensen uit de wijk. Zowel individuen als welzijnsorganisaties, jongerenwerkers, kunstenaars. **verbinding** Wij verbinden ons heel erg makkelijk aan partijen in de wijk **opgroeien** en hebben een positieve input gegeven in de afgelopen anderhalf jaar door gewoon ontzettend leuk met jongeren te werken...

Deze rapportage gaat over Feijenoord Vertelt, een experiment dat Urbancore uitvoerde in opdracht van Pact op Zuid. Ook de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) steunde het experiment. Het experiment moet aantonen:

1. Dat narratief onderzoek inzicht geeft in wat er leeft onder de bewoners in een wijk.
2. Dat dit onderzoek wel/geen aanknopingspunten biedt voor de vorming van microstructuren.
3. Dat bewoners wel/niet stimulansen van zelforganisatie willen en/of kunnen oppakken.
4. Wat de eerste inzichten zijn in welke ondersteuning vanuit professionals en achterliggende instituties nodig is, welke mogelijkheden zij hebben en welke belemmeringen er van die kant zijn.
5. Wat het effect is van digitale ondersteuning door middel van internet.

Voor het vijfde onderdeel van het experiment is door Urbancore de ontwikkeling van eigen een digitale community van de wijk voorgesteld. Dit is uiteindelijk echter geen onderdeel van de opdracht. Het Pact op Zuid heeft al een community Rotterdam Zuid en het verzoek was om hierop aan te haken. De website Rotterdam Zuid heeft echter een andere functionaliteit dan Urbancore voor ogen had en in het experiment wilde uitproberen. De digitale ondersteuning van punt 5 is daarom in het experiment niet uitgetest en maakt dus geen onderdeel uit van deze rapportage.

1. OVER MICROSTRUCTUREN EN AANPAK

...Er gebeurt niet iets structureels. Het is elke keer eenmalig. Maak het wat meer cultureler en **verbinding** **betrek ook scholen en instellingen er meer bij. Ja, probeer in samenwerking met ondernemers en ga zo maar door. Voor volwassen, maar ook voor kinderen.** Maar niet elke dag. Ik bedoel, het moet niet een circus worden. Het is wel een wijk...

In dit hoofdstuk schetsen we de achtergrond en aanleiding van het experiment Feijenoord Vertelt, leggen we uit wat we bedoelen met microstructuren en zetten we uiteen wat we gedaan hebben om die in Feijenoord van de grond te krijgen.

1.1. Waarom dit experiment?

Bewoners worden op verschillende wijzen bij de ontwikkeling van hun wijk betrokken. Het bekendste voorbeeld is de inspraakavond bij de visie- en planvorming. Kenmerkend aan dit proces is de wens van beleidsmakers om beleid te maken dat aansluit op wat de burger ervan vindt. Hoofddoel is draagvlak verkrijgen over de visie, het plan. Meestal is sprake van een reactieve rol van bewoners en niet zelden zijn het steeds dezelfde bewoners die vooraan staan om hun reactie te geven. Terwijl steeds meer gevraagd wordt aan burgers om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun samenleving en bewoners ook in toenemende mate verlangen om zelf regie te voeren over hun eigen omgeving komen deze verlangens en vermogens nog niet zo vaak samen in de praktijk van wijkontwikkeling.

In Rotterdam Zuid besluit het Pact op Zuid samen met de corporaties het initiatief te nemen om bij haar beleid meer aansluiting te zoeken bij de kracht van de mensen zelf. De aanleiding hiertoe is het advies van DRIFT (Dutch Research Institute for Transitions van de Erasmusuniversiteit Rotterdam) om meer in te zetten op de sociale kant van de ontwikkeling van Rotterdam Zuid: minder *top down* en meer inzetten op het zelforganiserend vermogen van mensen. Onderzoek in 2009 had immers aangetoond dat er sprake was van een grote hoeveelheid projecten in Rotterdam Zuid (tussen de 500 en 1000) en dat de verhouding tussen fysiek en sociaal lag op 25:1 in het voordeel van die eerste. Het Pact op Zuid neemt dit advies ter harte en reageert positief op ons voorstel om te experimenteren met microstructuren. Ook de SEV is geïnteresseerd in het uitproberen van deze aanpak. In gezamenlijk overleg valt de keuze op de uitvoering van het experiment in de wijk Feijenoord.

Aan de slag dus met het zelforganiserend vermogen van mensen. Maar hoe sluit je aan bij de aanwezige kracht in de wijk? Hoe spoor je die op en hoe kom je in contact met mensen die betrokken willen zijn bij zaken en gebeurtenissen in hun wijk/buurt? En wat kun je dan samen opbouwen? Deze vragen staan in deze pilot centraal.

1.2. Wat zijn microstructuren?

Aan de basis van het begrip 'microstructuren' ligt het succes van de microkredieten. Microkredieten zijn kleine, financiële leningen waarmee mensen in de gelegenheid worden gesteld een onderneming te starten. Ze hebben bewezen een bijdrage te leveren aan het opheffen van maatschappelijke achterstand. Geen opgetuigde, grootschalige interventies op systeemniveau, maar kleine steuntjes in de rug aan individuele mensen, waardoor als neveneffect systemen in beweging komen. Het succes van de microkredieten is dat kleine leningen zich in groot rendement terugbetalen. Een lening is altijd een teken van vertrouwen: de crediteuren, die -dankzij het idee van Muhammad Yunus en zijn Grameen Bank en inmiddels ook door tientallen banken die dit initiatief hebben overgenomen- op weg zijn geholpen, laten zien dat ze dat vertrouwen waard zijn: het aflossingspercentage ligt boven de 95 procent.

Geïnspireerd door het succes van de microkredieten ontwikkelden wij een organisatieconcept dat gebaseerd is op een andersoortige lening, namelijk een lening in sturend kapitaal. Zouden, analoog aan de ondernemers die met een microkrediet hun droom waar kunnen gaan maken, burgers met een steuntje in de rug hun maatschappelijke droom kunnen realiseren? Zou het financieel rendement van de microkredieten model kunnen staan voor een vergroting van het zelfsturend vermogen in een samenleving? Met dit in ons achterhoofd ontwierpen we een werkwijze waarin het sturend vermogen van burgers wordt aangesproken simpelweg doordat ze in een besturende rol worden gezet of erkend. Die rol spelen ze in een netwerk van bewoners, ondernemers, professionals, beleidsmakers, onderzoekers en anderen die betrokken zijn bij een gedeeld belang. Dit netwerk noemden we een microstructuur. Deze kleinschalige netwerken kunnen zich onderling verbinden tot een vitaal en samenhangend wijknetwerk. Als *definitie* van een microstructuur hanteren we nu:

Een microstructuur is een gevarieerd netwerk van mensen (bewoners, professionals, ondernemers, bestuurders, onderzoekers, et cetera) die samen bouwen aan iets wat ze echt belangrijk vinden.

Een microstructuur is daarmee een voorbeeld van transdisciplinair werken. 'Transdisciplinair' wil vooral de nadruk leggen op 'trans', door de kennis en capaciteiten van iedereen in te zetten en deze daarmee onderling te verbinden. Transdisciplinair werken wordt zo een samenwerkingsverband vanuit een rijkdom aan zowel inhoudelijke kennisdomeinen (wonen, welzijn, zorg, et cetera) als typen kennis (academisch, professioneel, ervaringsdeskundig). In Nederland is veel belangstelling voor transdisciplinair onderzoek, omdat het perspectief biedt op het aanpakken van hardnekkige samenlevingsvraagstukken. Er zijn echter nog maar weinig praktijkvoorbeelden te vinden waarin bewoners, professionals en academici samen aan de slag gaan om betekenis te geven aan het wonen, werken, opgroeien et cetera in een wijk. Om die reden is het legitiem om te zeggen dat het werken met microstructuren, dus de ontwikkeling van kleinschalige netwerken die stoelen op zelforganisatie en ondernemerschap, een experimentele werkwijze is. We gingen er in Feijenoord voor het eerst mee aan de slag.

1.3. Wat hebben we gedaan?

Het bouwen van microstructuren gaat in een aantal stappen. De eerste vraag is: wat is er voor handen waarop we microstructuren kunnen bouwen? Hiervoor is kennis nodig over het vermogen van de wijk, over de mensen die zich voor de wijk inzetten, hun probleemanalyse van wat er in de wijk speelt en de oplossingen en kansen die zij zien. Er zijn verschillende manieren om een wijk in kaart te brengen. Een bekende methode is de enquête, het bij elkaar leggen van demografische gegevens (zie bijvoorbeeld bijlage 1) en het raadplegen van professionals. Wij hebben er echter voor gekozen om de buurt te leren kennen vanuit een narratief perspectief (zie hoofdstuk 2), dat wil zeggen aan de hand van de verhalen die bewoners, ondernemers en professionals erover vertellen.

We hebben het experiment in Feijenoord in een aantal stappen doorlopen. Deze aanpak hadden we vooraf ontworpen en experimenterenderwijs hier en daar aangepast op basis van voortschrijdend inzicht. Het resultaat van ons ontwerp en onze ervaringen is het volgende stappenplan, wat model kan staan voor een nieuwe aanpak in wijkontwikkeling.

Stappen in het bouwen van microstructuren	
Stap 1: Verkenning	Het leggen van contacten
Stap 2: Kennismaking	Ophalen van verhalen met interviews
Stap 3: Kennisdeling	Terugleggen van het gezamenlijke verhaal, samengesteld op basis van een professionele analyse
Stap 4: Initiëren	Samen nemen van initiatieven
Stap 5: Bouwen	Het bouwen van microstructuren door bewoners, ondernemers en professionals
Stap 6: Borgen, binden en verrijken	Verbreden contacten en microstructuren onderling verbinden, faciliteren en ondersteunen

Stap 1: Verkenning

Als je als adviseur of onderzoeker een wijk binnenstapt, dan zie je wat de uitstraling van een wijk is (de bebouwing, is er leven op straat), je hebt je misschien vooraf door middel van een bureaustudie in de wijk verdiept, hebt ook een eerste beeld op basis van wat je opdrachtgevers over de wijk vertellen. Zo maakten wij 150 foto's en een kort filmpje. Maar je weet weinig als het gaat over hoe mensen de wijk beleven, wat het voor hen betekent om te wonen en/of werken in de wijk en hoe zij dat in hun activiteiten tot uitdrukking brengen. Een bureaustudie levert weliswaar belangrijke informatie, alleen het is altijd een buitenperspectief (van wetenschappers, beleidsmensen, instanties, etc.); narratief onderzoek geeft inzicht in het binnenperspectief (inzicht in hoe mensen het leven in de wijk beleven). Maar ook als je als professional werkt in een wijk hoeft dat niet te betekenen dat je weet wat mensen in een wijk doen om er voor zichzelf en anderen een prettig leven op na te kunnen houden. Vaak ken je alleen de mensen die in commissies zitten of op een andere manier aan je instantie verbonden zijn. De tweede stap in het werken met microstructuren is daarom het produceren van kennis over hoe mensen de wijk beleven en de dagelijkse gang van zaken daarin duiden; maar om te weten wie je daarvoor vragen moet gaan stellen, is een eerste stap nodig en dat is het leggen van contacten met de (ook tot dan toe onzichtbare) spelers uit de wijk.

Dit doen we door een bijeenkomst te organiseren waarvoor we bewoners, ondernemers en professionals uitnodigen. Het uitnodigen is een proces op zich wat veel tijd en aandacht vraagt, want we willen niet alleen de *usual suspects* in de zaal hebben. Dit betekent dat we niet alleen bestaande netwerken van professionals, bewoners en ondernemers persoonlijk uitnodigen voor de bijeenkomst, maar deze ook vragen hun eigen netwerken hiervoor uit te nodigen en te vragen hún eigen contacten aan te boren. Op deze manier creëren we een keten van uitnodigingen waarvan we eigenlijk niet precies weten waar die eindigt.

Stap 2: Kennismaken

De startbijeenkomst geeft een eerste indruk van mensen die zich op de een of andere manier daadwerkelijk bij hun wijk betrokken voelen en die aan deze betrokkenheid vorm en inhoud proberen te geven. Zij zijn daardoor de aangewezen personen voor een intensievere kennismaking in de vorm van een gesprek of narratief interview (zie hoofdstuk 2). Bovendien kunnen ze ons tijdens de startbijeenkomst in contact brengen met mensen van wie ze denken dat wij die ook echt moeten spreken. Daarnaast komen we op potentiële gesprekspartners tijdens de interviews zelf, doordat de respondenten ons hun namen geven en eventueel het contact leggen.

Bij een narratief interview is het belangrijk dat de interviewer de mensen zo veel mogelijk zelf aan het woord laat en alleen af en toe een vraag stelt, bijvoorbeeld ter verduidelijking. In hoofdstuk 2 staan we uitgebreider stil bij de narratieve methode om kennis te produceren.

Stap 3: Kennisdeling

Vaak is het zo dat mensen die meedoen aan een onderzoek hun kennis en ideeën geven aan de onderzoeker, maar geen inzicht krijgen in wat de onderzoeker nu precies met hun inbreng doet. Als ze al een rapportage over het onderzoek onder ogen krijgen, dan kunnen ze in de meeste gevallen hun eigen verhaal daarin niet terugvinden. Het is veranderd in hetzij een getal (zoveel van de respondenten vond dit en zoveel van de respondenten vindt dat) hetzij een citaat dat een interpretatie van een onderzoeker moet illustreren. Bij het werken met microstructuren is een dergelijke terugmelding aan de respondenten uit den boze, omdat het onderzoek niet alleen bedoeld is om kennis te maken met de wijk, maar ook om betrokkenen te inspireren met hun eigen verhaal en de verhalen van anderen.

Daarom organiseren we een tweede grote bijeenkomst, waarin naast de respondenten ook andere belangstellenden kunnen komen luisteren naar wat er over de wijk verteld wordt. Hier vertellen we een gemeenschappelijk verhaal dat op basis van onze professionele analyse is samengesteld. Het verhaal is zo gestructureerd dat het de logica van de wijkbewoners weergeeft en daarmee de meerstemmigheid van de wijk weerspiegelt en de belangrijkste verhaallijnen (zowel het optimistische als pessimistische geluid) rond gebeurtenissen laat zien. Bovendien wordt het verhaal verteld in de bewoordingen van de vertellers, waardoor het de sfeer die zij met hun toon zetten, blijft ademen.

In hoofdstuk 2 staan we uitgebreider stil bij de totstandkoming van de analyse en het samengestelde verhaal.

Feijenoord vertelt: bewoners en professionals bouwen microstructuren

Stap 4: Initiëren

Op basis van stap 3 en tijdens diezelfde bijeenkomst is er gelegenheid om op het verhaal te reageren. Hierbij is het belangrijk dat er een duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen een narratieve waarheid en een historische waarheid. Het gezamenlijk verhaal dat op de bijeenkomst wordt voorgelezen, hoeft niet per se alleen over gebeurtenissen te gaan die daadwerkelijk zo hebben plaatsgevonden. Niet de feiten staan centraal, maar wat de vertellers aan gebeurtenissen onderscheiden (dat zijn de dingen die voor hen een verschil maken) en hoe die voor hen de waarheid zijn. Het uitgangspunt van narratief onderzoek is dat mensen zelf gebeurtenissen creëren wanneer ze aan wat ze om zich heen zien en horen betekenissen geven. Waar we dus met narratief onderzoek naar op zoek zijn, is wat voor hen van betekenis is en waarom.

Het verhaal is eigenlijk niet meer en niet minder dan de weergave van de analyse die de vertellers over hun eigen wijk hebben gemaakt en die voor de onderzoeker tijdens diens analyse de leidraad vormde voor het samenvoegen van alle verhalen tot één gezamenlijk verteld verhaal. De gezamenlijke reflectie op het verhaal en de aanknopingspunten die het biedt, leidt tot een eerste keuze van problemen die men wil gaan aanpakken. Deze worden in groepen besproken en vertaald in een aantal ideeën voor concreet te nemen initiatieven. Het resultaat is een microstructuur-in-de-steigers met een globaal plan en een richting voor het doel, de uitvoering en wie er verder bij betrokken zou moeten zijn.

Stap 5: Bouwen

De microstructuren die in stap 4 zijn gevormd gaan in een aantal bijeenkomsten met hun initiatieven aan de gang om deze verder uit te werken tot een steeds grotere mate van detail. Iedereen wordt persoonlijk uitgenodigd, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk. Er is sprake van een steeds verder uitdijend netwerk van mensen op wie we een beroep kunnen doen: van de mensen die we voor stap 1 hebben uitgenodigd, via de mensen die we geïnterviewd hebben en de nieuwe namen die zij noemden, tot aan de mensen die vanaf de tweede bijeenkomst mee bouwen en de nieuwe namen die zij weer noemen. De microstructuren bepalen zelf hun agenda op basis van hun gedeelde belang. Ze kunnen professionals en onderzoekers uitnodigen (tijdelijk) deel te nemen op basis van benodigde kennis en kunde.

Stap 6: Borgen, verbinden en verrijken

Bij deze laatste fase zijn twee dingen van belang. Ten eerste moeten de microstructuren voldoende sturend vermogen hebben om daadwerkelijk dingen van de grond te krijgen. Hierbij is soms ondersteuning van professionals nodig; ze weten de weg naar het geld en andere middelen, zij hebben kennis en ervaring met het uitvoeren van projecten, zij hebben achtergrondkennis over doelgroepen die relevant kan zijn. Tegelijkertijd moeten microstructuren niet afhankelijk worden van de inbreng van professionals. De kennis en inzichten van bewoners en ondernemers moeten ook benut worden, zelfs of misschien wel vooral wanneer die de professionele kennis weerspreekt. Ook hier is dus weer het onderscheid tussen historische en narratieve waarheid van belang. Het werken in een microstructuur vraagt om een groepsdynamiek waarin iedereen vanuit een eigen rol en eigen vermogens productief kan zijn voor het realiseren van het gedeelde belang (zie ook hoofdstuk 4). Naast deze interne dynamiek moet een microstructuur een externe legitimiteit hebben om productief te kunnen zijn. Dit betekent dat er tussen de microstructuren en de wereld daarbuiten een functie moet zijn die deze twee met elkaar in verbinding brengt, die de deuren weet te openen en gehoor vindt voor het verhaal over microstructuren. Zo kunnen meer microstructuren gebouwd worden, meer initiatieven van de grond komen en meer mensen kunnen bijdragen aan hun samenleving.

Ten tweede, en met het voorgaande samenhangend, is het van belang om de ontstane microstructuren vanaf het begin onderling te verbinden. Vaak is er sprake van enige overlap van interesses: sommige mensen willen in meerdere microstructuren actief zijn en/of hebben relevante inbreng voor meerdere microstructuren. Onderwerpen die samenhang vertonen kunnen zo in een samenhangend wijknetwerk ontwikkeld worden. De koppeling van dit netwerk aan bestaande initiatieven en structuren is daarom een wezenlijk onderdeel van het stappenplan en de onderlinge wisselwerking verrijkt zowel bestaande als nieuwe initiatieven. Door microstructuren te verbinden en te verrijken kunnen ze nieuwe microstructuren produceren, waardoor het stappenplan van microstructuren als werkwijze routine wordt. Het werken met microstructuren komt niet bovenop de professionele praktijk, maar *is* de professionele praktijk van het leggen van langdurige verbintenissen in de wijk, die programmatisch aangestuurd kunnen worden. De eerder genoemde functie die voor de externe legitimiteit moet zorgen is hier ook van betekenis.

Als we zelf een verhaal gaan vertellen, gebruiken we met het oog op onze toehoorders daarom een aantal trucs om de zaak wat spannender te maken, zoals midden in een verhaal beginnen, flashbacks en stijlfiguren.

Verteller en toehoorder bepalen samen hoe het verhaal eruit komt te zien, deels doordat ze hun verwachtingen op elkaar afstemmen en deels door te verwijzen naar wat ze aan culturele kennis gemeen hebben, bijvoorbeeld over wat een verhaal spannend maakt, tragisch of grappig, hoe een plot zich zou moeten ontwikkelen en wat de helden en schurken zijn en doen. Ook als we ons niet heel erg bewust van deze kennis bedienen, gebruiken we ze wel om de wereld om ons heen te begrijpen en om onszelf begrijpelijk te maken voor anderen. Hierdoor kun je zeggen dat de narratieve structuur redelijk bepalend is voor onze interpretaties en daarmee samenhangende acties. We verwachten na een ontwrichting weer een herstel van het evenwicht (*closure*) en we voelen ons vaak ongelukkig of onbevredigd wanneer die uitblijft.

Als twee gebeurtenissen elkaar opvolgen, dan verwachten we dat ze iets met elkaar te maken hebben en dichten dus een oorzaak-gevolg-relatie (*causaliteit*) toe, die er helemaal niet hoeft te zijn (drogreden). Indien nodig interpreteren we een gebeurtenis als het herstel van evenwicht simpelweg omdat die volgt op de ontwrichting en we nu eenmaal graag de zaken tot een goed einde gebracht zien. Er is een verschil tussen een historische waarheid en narratieve waarheid. De eerste is een reconstructie van de gebeurtenissen zoals ze daadwerkelijk hebben plaatsgevonden. De tweede is een reconstructie van de gebeurtenissen zoals ze geïnterpreteerd en van betekenis worden door betrokkenen. Narratief onderzoek stelt ons, met andere woorden, in staat om in kaart te brengen hoe mensen betekenis geven aan hun wereld door de verhalen die ze erover vertellen te analyseren.

2.2. Hoe zien de stappen kennismaking en kennisdeling eruit?

We zien een toenemende aandacht voor verhalen bij wijkontwikkeling. Vaak gaat het dan om het verzamelen van de verhalen, bijvoorbeeld door mensen hun inbreng te laten doen op een website. Omdat ons onderzoek echter onderdeel uitmaakt van het bouwen aan netwerken, kiezen we voor een meer interactieve benadering, namelijk het verzamelen van verhalen met behulp van narratieve interviews.

De interviews zijn afgenomen door studenten die in Rotterdam wonen aan de Dordtselaan in het Studentenkwartier Dordtselaan (www.studentenkwartier.nl) aangevuld met stagiaires van het Rotterdamse studentenuitzendbureau Nultien180. Het project Studentenkwartier Dordtselaan beoogt de huisvesting van studenten te koppelen aan betaalde dienstverlening in de wijk. In narratieve interviews staan de verhalen van de vertellers centraal. Het is de taak van de interviewer om de verteller echt op de praatstoel te krijgen. Dat is paradoxaal genoeg enerzijds gemakkelijk en anderzijds verre van gemakkelijk. Het is gemakkelijk omdat mensen van nature vertellers zijn en vaak maar weinig aanmoediging nodig hebben om hun verhaal te doen. Het is tegelijkertijd verre van gemakkelijk, omdat we leven in een zogenaamde *interview society* waarin het interview zo in alle haarvaten van de samenleving zit, dat mensen met bepaalde verwachtingen het gesprek aangaan, bijvoorbeeld als een gelegenheid om vooral hun mening ergens over te geven. Een verhaal is echter geen mening, het bevat een mening over een gebeurtenis. Het kan voor interviewers dus best lastig zijn om het gesprek terug naar gebeurtenissen te leiden en niet in beschouwingen te blijven hangen.

Om hen hierop voor te bereiden hebben we in stap 2, voordat het echte interviewen begon, een korte training met rollenspellen verzorgd. Daarnaast is een *interviewguide* samengesteld, dat is een lijst met onderwerpen waar de gebeurtenissen over zouden moeten gaan. In het geval van Feijenoord waren dat wonen, werken, opgroeien, vriendschappen en activiteiten. Deze lijst is niet beperkend bedoeld; als respondenten een ander onderwerp aanroeren dan op de lijst staan, dan mogen ze daarin niet onderbroken worden. In die zin bepalen respondenten mee waar ze het graag over willen hebben.

Als je wilt weten hoe mensen een verhaal vertellen, dan moet je niet hun verhaal in je eigen samenvatting en parafrazen weergeven, maar zo letterlijk mogelijk uitschrijven. Dit is niet alleen voor de analyse belangrijk, maar ook voor het kunnen vertellen van het gezamenlijke verhaal in de bewoordingen voor de vertellers. Bovendien kun je als onderzoeker de kwaliteit van de interviews beter beoordelen, zodat je de interviewers kunt bijsturen. Uit de uitgeschreven interviews bleek bijvoorbeeld dat sommige interviewers het gesprek probeerden te sturen naar de onderwerpen (en de volgorde waarin ze op de lijst stonden, bijvoorbeeld met zinnen als “daar komen we zo meteen op terug”), dat ze niet echt in gingen op voor de respondenten betekenisvolle gebeurtenissen die niet op de lijst stonden, dat ze probeerden de respondent te overtuigen van iets wat ze zelf belangrijk vonden, of dat ze vooral vroegen naar meningen en feiten in plaats van gebeurtenissen (bijvoorbeeld met vragen als “Wat vindt u van het wonen in Feijenoord?” en “Is het nu anders dan vroeger?”). Desondanks hebben we 26 interviews waar veel informatie over Feijenoord uit te halen was. Dat komt vooral omdat de analysetechnieken niet alleen bruikbaar zijn voor het analyseren van verhalen maar ook voor het analyseren van andersoortige uitspraken.

De analyse die we op de interviews hebben uitgevoerd bevatte drie elementen. De eerste is een thematische analyse die in kaart brengt wat mensen zeggen. Dat kan over een gebeurtenis gaan (“ik heb verleden jaar of tenminste van de winter geprobeerd een straatfeestje te houden”), maar er zijn ook veel andere soorten uitspraken, zoals beschrijvingen, analyses of adviezen. We hadden natuurlijk al een grove indeling in onderwerpen (wonen, werken, opgroeien, vriendschappen, activiteiten) en deze konden we verder verfijnen aan de hand van wat mensen vertelden over de kwaliteit van hun omgeving, de ligging, de sfeer, hun burens, de veiligheid, het imago van de wijk, hun eigen initiatieven, de kansen die er liggen of juist niet, et cetera. De onderwerpen die uit deze analyse naar voren kwamen, konden we onderling met elkaar in verband brengen door de logica die mensen zelf aanbrachten. Om deze logica te vinden, moesten we eerst echter nog twee aanvullende analyses doen.

De eerste analyse ging over hoe de vertellers zichzelf en anderen in hun verhaal presenteerden als personage. Hierboven hebben we al kort aangestipt hoe de narratieve structuur van evenwicht-ontwrichting-hernieuwd evenwicht bepalend kan zijn in hoe de mensen de wereld om ons heen interpreteren. Feijenoorders vormen hierop geen uitzondering en hebben het – zij het natuurlijk in andere bewoordingen – over helden (“die jongens hebben een goeie kant”; “wij corrigeren daar de mensen op”) en schurken (“dan kun je afsnijdende keelbewegingen krijgen of scheldpartijen”), grotere machten waar niemand grip op heeft (“niet je eigen plannen uitvoeren maar betrek de bewoners daarbij”), mensen in nood (“er was een vrouw die echt moeite had om haar spullen op te tillen”) en medestanders (“ik weet zeker dat heel veel kwaliteit is in Feijenoord en mensen die een bijdrage willen leveren in de buurt”).

De tweede analyse ging over de sfeer die vertellers proberen te creëren in hun verhaal om zo hun publiek (de interviewer, de analist, de opdrachtgever) te overtuigen van de waarde en waarheid van hun verhaal. We hebben dit gedaan door genrekenmerken en stijlfiguren te analyseren. Zo hebben we gekeken naar pessimisme en optimisme in de verhalen. Uiteraard hangen de uitkomsten van de verschillende analyses met elkaar samen. Daardoor kunnen we twee verhaallijnen herkennen. Deze verhaallijnen vormden samen met de thema's de structuur van het gezamenlijk vertelde verhaal (zie bijlage 2) dat is geschreven op basis van alle afzonderlijke verhalen. De structuur van dit verhaal is zo opgebouwd dat de logica van de vertellers zichtbaar wordt in de opbouw van de tekst. Uiteraard zijn niet alle vertellers het met elkaar eens over de problemen en oplossingen die ze zien. Het verhaal toont die meerstemmigheid door de vertellers als het ware samen in dialoog te laten gaan en voors en tegens elkaar op te laten volgen.

De eerste verhaallijn is een tragische lijn waarin de wereld alleen maar achteruitgaat, wat je ook doet. De held ziet wel schurken, maar nauwelijks medestanders. De machten zijn te groot om de problemen te overwinnen. Ook al blijft de held niet thuis (we spraken immers met actieve Feijenoorders), erg hoopvol gestemd is hij niet. Het volgende fragment uit het gezamenlijk vertelde verhaal laat dit zien:

Ik heb niks tegen buitenlanders hoor, maar het gaat er gewoon om dat ze zich nergens mee bemoeien. Ze zeggen altijd wel van ja, maar wij willen zo graag dit en wij willen zo graag dat, maar ze praten geen woord Hollands. Ik bedoel, het zegt totaal niks. Er kan hooguit een knikje vanaf. En dan denk ik van ja, moet ik dan aardig zijn? Je krijgt helemaal geen contact. Je krijgt helemaal geen contact met ze. Ze groeten ook niet. Het is een grote waterval minachting of ja, wat het is, een minderwaardigheidsgevoel. En ik heb niet de illusie dat dat ooit tot een menging gaat komen. Uitzonderingen daar gelaten. Maar het blijft een enclave in een probleemwijk. Ook als je boodschappen gaat doen, hier bij het kruideniertje, nou, je krijgt nauwelijks een glimlach. Wel van de uitbater uiteraard. En ik probeer het echt wel hoor, ook die mensen aan te kijken en contact ... niet dat ik met ze wil praten maar ja, wij zijn toch gewoon niet één van hun. Je ziet hier verder nooit Turkse kinderen aan de deur, of zoiets. Het is echt een onzichtbare barrière. En als ik met een Turkse man in de lift sta, dan kijkt hij mij aan van ja. Dan denk ik, ik ga er toch niet uit. Ja, ik bedoel echt, dat gezicht van hem al. Dus ik bedoel, en dat heb ik al een paar keer aangekaart, doe er nou weer eens Hollanders bij. Maar dat mag niet.

De tweede verhaallijn is een epische. Hierin gaat het ook niet per se goed met de wereld, maar worden problemen juist opgevat als uitdagingen: de held vertrekt op pad om de schurk te verslaan, mensen in nood te redden zonder daarbij acht te slaan op grotere machten die de plannen zouden kunnen doorkruisen:

Dat negatieve over jongeren, ik hoor het om mij heen, ik hoor dat al mijn burens panisch zijn, maar ik doe er gewoon niet aan mee. Het schijnt vroeger een heksenketel te zijn geweest, met inbraken en zo, maar sinds een paar jaar niet meer. Er is potentie in de wijk, want voordat ik hier werkte, had ik ook zoiets van ja, de mensen, de jeugd, klagen, klagen, klagen. Maar onbekend maakt onbemind, dus ik ben me gaan verdiepen in de wijk. De mensen. En er zit ontzettend veel potentie hier qua kinderen, ontzettend veel talent. Pak ze op, stimuleer ze. Ze hebben dan die push gehad toen ze onder de dertien jaar waren. Je geeft ze zelfvertrouwen, dat nemen ze mee in hun pubertijd en hun verdere studie. Zo'n kind woont dan hier tot twintig jaar bij moeder en vader. Die pakt het daar weer op van hé, daar heb ik dan mijn heil gevonden en die organisatie heeft mij geholpen. En die gaat zich inzetten. Ik ben als een ouder voor die jongeren. Ik zie ze zeven dagen in de week.

Ik begeleid ze naar wedstrijden, zodat ze zien dat ze gezien worden, dat ze belangrijk worden. Niet dat ze op straat zijn en dan heb je dat rot-aapje weer. Van een rot-aapie heb ik een topper gemaakt die dan op straat loopt en die zo zelfverzekerd is dat is hij andere mensen helpt. Eindelijk wordt hij gezien. Het gaat puur om zichzelf en om zelfvertrouwen.

Overigens is het niet zo dat vertellers per se binnen één verhaallijn zitten. Het is goed mogelijk dat ze over de ene soort gebeurtenis pessimistisch zijn over hun mogelijke bijdrage om de oorzaken te veranderen en over de andere soort gebeurtenissen optimistisch. Veel hangt daarbij af van hun analyse en bijvoorbeeld of bepaalde gebeurtenissen volgens hen in de toekomst wel voorkomen dan wel afgedwongen kunnen worden. De mate waarin ervaren wordt dat men rond een gebeurtenis of initiatief dingen voor elkaar kan krijgen bepaalt dus of de uitspraak bij de optimistische danwel pessimistische verhaallijn thuisheert. Tegelijkertijd is het ook zo dat sommige mensen vaker pessimistisch zijn en andere mensen vaker optimistisch.

Tot slot: met narratief onderzoek wilden we niet alleen kennis over de wijk genereren, maar ook betrokkenheid bij de microstructuren. Onderstaand fragment uit het gezamenlijk vertelde verhaal laat zien hoe de respondenten dit doel waardeerden:

Het is interessant om te zeggen hoe het gaat in de wijk en wat er moet gaan gebeuren. Wat goed is voor de maatschappij, dat staat nu uitgetypt en dat is belangrijk. Ik ben benieuwd naar het resultaat van het onderzoek en wat men daarmee gaat doen, want het zijn wel belangrijke thema's. Ik vind het wel leuk om weer eens na te denken over die thema's. En ik ben benieuwd hoe daarmee om wordt gegaan straks, met alle aspecten waar jij mij vragen over hebt gesteld. Ik ben benieuwd wat er uitkomt. Ik vind het fijn dat iemand de tijd neemt om bij mij binnen te komen, om naar mijn gepraat te luisteren, maar ik zou het niet leuk vinden als het alleen maar praten is. Ik hoop dat het wel wat gaat opleveren, want ik heb al heel wat interviews gegeven hoor, over dit onderwerp. Ik hoop dat de deelgemeente, want dit is voor de deelgemeente, echt wat doet, want ik ben niet de enige die je geïnterviewd hebt. Er zullen nog meerdere interviews zijn over wat de mensen willen in de wijk. Ik hoop dat een ander dit gesprek ook hoort. Het lucht op. En ik vind deze manier van gesprekken, ik vind ook die bijeenkomsten die de deelgemeente organiseert wel belangrijk, dat dat ook zeker een bijdrage levert en betrokkenheid van de buurtbewoners. Dus dat is wel misschien wel een aandachtspunt voor de komende jaren. Ik vind het leuke vragen en ik vind het leuk om daaraan mee te doen. Heb ik ook aangegeven als bewoner. En ik hoop dat ik door middel van dit interview, maar ook de andere bijeenkomsten waar ik ook vaak aanwezig ben, toch een bijdrage lever aan Feijenoord, aan de leefbaarheid en de veiligheid en het feit dat ook bewoners zelf initiatief nemen en het gevoel hebben dat ze in een echte prachtwijk wonen en niet in een onvriendelijke wijk, wat ook wel eens wordt gezegd. Dus dat is prettig. Ik vind het goed dat, nou net zoals met het interview ook, er toch allerlei activiteiten plaatsvinden om deze wijk weer een beetje aan de praat te krijgen, zal ik maar zeggen.

2.3. Hoe komen we van de afzonderlijke verhalen tot een logisch samengesteld verhaal?

Het verhaal is gestructureerd op basis van gebeurtenissen, de analyses die mensen daarvan maken, hun betrokkenheid erbij en de initiatieven die ze naar aanleiding daarvan nemen. Door de gebeurtenissen zelf als ordeningsprincipe te nemen wordt duidelijk dat mensen deze gebeurtenissen verschillend analyseren en er ook verschillend op reageren; ze positioneren zich op verschillende manieren ten aanzien van de gebeurtenissen die ze waarnemen en de mensen die daarbij betrokken zijn. Het verhaal kan bijvoorbeeld duidelijk maken dat er mensen zijn die gebeurtenissen rond jongeren analyseren als overlast en daarom komen met oplossingen die liggen in de correctieve sfeer, terwijl er ook mensen zijn die dezelfde situatie in termen van kansen en mogelijkheden of het gebrek daaraan analyseren en zich inspannen om activiteiten te organiseren waardoor jongeren beter tot hun recht komen.

Beide perspectieven zijn dan in het gezamenlijk vertelde verhaal vertegenwoordigd, waarbij erop gelet wordt dat de vertegenwoordiging in het verhaal evenredig is aan de vertegenwoordiging ervan door de respondenten. Dus als er meer mensen zijn die jongeren als overlast beschouwen, dan komen er in het gezamenlijk vertelde verhaal relatief meer uitspraken te staan die daarnaar verwijzen. Vaak staan gebeurtenissen volgens respondenten niet op zichzelf maar is sprake van ketens van gebeurtenissen die onderling met elkaar samenhangen, juist omdat mensen zelf die samenhang erin aanbrengen (ze zien twee dingen gebeuren en brengen die als oorzaak en gevolg met elkaar in verband).

Hierdoor is een eenvoudige opsomming van thema's niet mogelijk: de complexiteit van het verhaal groeit naarmate meer gebeurtenissen met elkaar in verband worden gebracht. Een analyse van perspectieven, betrokkenheid en (toegekende) oorzaak-gevolgrelaties geeft desondanks vaak inzicht in redelijk basale redeneertrants. Als er gebeurtenissen zijn waarvan overlast door jongeren als oorzaak wordt gezien, dan zijn er naar alle waarschijnlijkheid ook andere gebeurtenissen waarvan de oorzaak van problemen buiten het eigen handelen wordt gezien. Als er daarentegen gebeurtenissen zijn met overlast door jongeren die verklaard worden als een gevolg van het ontbreken van kansen, dan zijn er waarschijnlijk ook andere gebeurtenissen waarbij gezocht wordt naar wat de eigen mogelijkheden zijn om de oorzaken daarvan te veranderen. Door deze redeneringen te volgen en in bijvoorbeeld pessimistische of optimistische verhaallijnen te reconstrueren die elkaar in het verhaal afwisselen, geeft het verhaal enerzijds de logica's van de wijkbewoners en anderzijds de meerstemmigheid in de wijk weer.

2.4. Wat hebben we ontdekt met ons narratief onderzoek?

Door goed te kijken naar hoe ze hun verhalen vertelden, hebben we kunnen achterhalen volgens welke structuur of logica de vertellers naar hun Feijenoord kijken. Hieronder vatten we de uitkomsten van de analyse samen.

Opgroeien

Opgroeien in Feijenoord is niet iets wat sommige respondenten hun kinderen toewensen. Hoewel het relatief veilig is (met uitzondering van drugs en verkeer), is de bebouwing voor kinderen niet aantrekkelijk. Sommige respondenten vinden dat er voor kinderen niets wordt georganiseerd.

Alles kost geld en veel ouders kunnen of willen dat niet betalen. Ook maakt men zich zorgen om de kwaliteit van de scholing. Men vindt die te laag en men heeft de indruk dat allochtone kinderen gediscrimineerd worden in die zin, dat de school te lage verwachtingen van hen heeft en hen een lager studieadvies geeft. Er is behoefte aan huiswerkbegeleiding. Enkele respondenten zeggen dat kinderen en jongeren lijden onder afwijzing na afwijzing. Zij willen hen liever de kans geven om te laten zien wat ze wel kunnen in plaats van wat ze niet kunnen. Zij geloven onvoorwaardelijk in de kwaliteiten van kinderen en jongeren en investeren hun vertrouwen in hen; tot nu toe zijn ze niet bedrogen uitgekomen.

Volgens de respondenten zijn er kinderen en jongeren die zich wel redden en kinderen en jongeren die dat niet doen. Die eerste groep heeft volgens hen niet veel meer nodig dan Feijenoord nu te bieden heeft. Die tweede groep heeft echter alle aandacht nodig. Deze (vooral) jongens hebben niet geleerd hoe ze zich in de maatschappij staande kunnen houden. Hun gedrag en uiterlijk zijn zodanig, dat ze bij voorbaat een afwijzing oproepen, bijvoorbeeld bij stage of sollicitatie. Deze groep sluit zichzelf als het ware uit. Voor deze groep hebben verschillende mensen initiatieven genomen. Hun standpunt is: geef mij niet de jongeren die het goed doen, want die hebben mij niet nodig; geef mij de jongens die het slecht doen en ik geef hen een kans om zichzelf te veranderen en zelfvertrouwen te krijgen. Niemand kiest immers voor armoede en een rotleven.

Het lijkt soms een dubbeltje op z'n kant of een jongere het redt of niet. Volgens de respondenten is opvoeding hierin doorslaggevend. Ze vinden echter dat de opvoeders van nu zelf niet opgevoed zijn, of dat ouders er niet eens aan beginnen. Veel van de respondenten zetten zich in voor een beter bestaan voor de jeugd en organiseren activiteiten met een sociaal en educatief aspect, zodat jongeren andere keuzes maken in hun leven. De opvattingen over de beste opvoeding verschillen echter. Sommigen zijn streng, straffen en houden toezicht; anderen bieden de kans te ontdekken en te experimenteren; weer anderen spreken de kinderen op een vriendelijke manier aan op hun gedrag. Er is behoefte aan uitwisseling van ervaringen tussen ouders onderling.

Verbinding (v/h: Vriendschappen)

Voor veel respondenten is de multiculturele samenstelling van de wijk een pluspunt. Zij zien het als een kans om te leren en daardoor een rijker mens te worden. Hun kinderen gaan met vriendjes en vriendinnetjes uit verschillende culturen om en spreken ook meerdere talen. Ze gaan op een prettige manier met hun burens om. Daar staat tegenover dat meer mensen nog vinden dat de integratie in Feijenoord mislukt is of dreigt te mislukken. Er is volgens hen sprake van groepen bewoners die zich niet inlaten met andere groepen. Kinderen van de ene bevolkingsgroep mogen bijvoorbeeld niet met kinderen van andere bevolkingsgroepen spelen, Marokkaanse kinderen gaan naar een eigen school, vrouwen mogen niet met mannen omgaan en komen daarom niet naar optredens van hun kinderen, mensen groeten niet terug op straat of in winkels, et cetera. Vooral de Marokkaanse gemeenschap lijkt gesloten. Sommige oudere Nederlandse respondenten merken op dat ze zich buitengesloten voelen; ze hebben het gevoel dat anderen hen in hun eigen taal belachelijk maken en dat er voor iedereen in Feijenoord iets gedaan wordt, behalve voor hen.

Sommige respondenten vinden dat gemeentelijk beleid en beleid van de woningcorporatie erop gericht moet zijn om grote concentraties van bevolkingsgroepen te voorkomen. Zij zien niet alleen een scheiding tussen afkomsten, maar ook tussen arm en rijk. In het algemeen, zo vinden sommigen, zijn de bewoners te laag opgeleid. Al deze punten zorgen volgens de respondenten voor een slecht imago van Feijenoord en dat vinden ze vaak onterecht. Veel mensen hebben een goed contact met de burens. Dat reikt van gedag zeggen tot op het huis passen.

Veel respondenten die al wat langer in Feijenoord wonen, kennen ook veel mensen, bijvoorbeeld via allerlei commissies waar ze zitting in hebben. Mensen die sinds kort in Feijenoord wonen en/of werken, hebben hun netwerk meestal buiten de wijk of de stad liggen. De meeste respondenten zeggen dat ze toen ze in Feijenoord kwamen wonen en/of werken, vanaf het begin flink geïnvesteerd hebben in een goed contact met de burens. Veel mensen willen een aantrekkelijke ruimte waarin activiteiten worden georganiseerd, zodat mensen elkaar kunnen ontmoeten. Men ervaart de wijk nu vooral als een gemeenschap waarin men geïsoleerd langs elkaar heen leeft, een eilandencultuur.

Wonen

Over de eigen woning is men in het algemeen tevreden, hoewel sommige huurders van Woonstad vinden dat deze corporatie onvoldoende kwaliteit levert in het onderhoud. Men is positief over de ligging aan het water, maar vindt Feijenoord stenig. Er is te weinig groen en het groen dat er is, is voorspelbaar en truttig. Daarnaast biedt de wijk te weinig ruimte aan kinderen en jongeren; er valt weinig voor ze te ontdekken en overal staan auto's. Sommige respondenten vinden dat bepaalde delen van Feijenoord verloederen. De Oranjeboomstraat wordt genoemd als voorbeeld van een rommelige uitstraling en zwerfvuil. Men vraagt zich wel eens af waarom in het duurdere gedeelte dagelijks wordt schoongemaakt en in het achterstandsdeel slechts eens in de twee weken. Enkele respondenten hebben het over kunst in de openbare ruimte, andere hebben het over de mogelijkheid om elkaar te ontmoeten.

Veiligheid lijkt geen sterk issue in Feijenoord. Men maakt wel melding van een aantal voorvallen, maar is daar vaker persoonlijk geen slachtoffer van geweest. Enkele vrouwelijke respondenten zeggen sommige stukken van Feijenoord 's avonds liever te mijden. Sommige ouders maken zich zorgen om hun kinderen; het gaat dan om drugs en verkeer. Enkele respondenten zeggen dat er te weinig politie op straat is, andere zeggen dat hen dat alleen nodig lijkt als er daadwerkelijk sprake van is dat de veiligheid in het geding komt. Men is positief over het openbaar vervoer, hoewel de afstand tot de deelgemeente of de markt voor sommige oudere bewoners te ver is.

Veel respondenten hebben het over het belang om gevoel voor Feijenoord te hebben. Zij zien vooral bij nieuwe bewoners een gebrek aan binding met de wijk. Die zijn niet geaard, verankerd, hebben er geen gevoel bij, vertrekken als je ze 5.000 euro geeft. Tegelijkertijd zeggen enkele Nederlandse respondenten dat ze gewoon de deur achter zich dichttrekken en de boel de boel laten, terwijl enkele allochtone respondenten zich sterk maken voor de wijk, ook met het oog op de toekomst van hun kinderen.

Activiteiten

In het algemeen vindt men dat er te weinig activiteiten worden georganiseerd. Meestal is dat aanleiding om zelf iets te organiseren, liefst met maar desnoods zonder de hulp van deelgemeente en/of andere instanties. Behalve uitwisseling en ontmoeting als doel op zichzelf wordt gesproken van lezingen, culturele activiteiten, kunst en muziek, liefst waar uitwisseling en ontmoeting dan weer neveneffecten van zijn. Het is opvallend dat zich omtrent de activiteiten een waterscheiding voordoet: de meesten willen het liefst activiteiten die voor iedereen toegankelijk zijn, enkelen willen het liefst activiteiten voor hun eigen groep. Deze laatsten vinden dat er voor alle andere groepen volop georganiseerd wordt en mogelijkheden zijn, behalve voor hun eigen groep. Behalve dat er meer georganiseerd zou kunnen worden, is er ook behoefte aan een locatie voor deze activiteiten. Respondenten hebben het over bestaande locaties, een nieuw centrum of een ontmoetingsplek in de buitenlucht. Ook zouden enkele respondenten graag meer sportgelegenheden hebben (tennisbaan, zwembad).

Werken

Feijenoord is een relatief arme buurt. Er is niet veel werkgelegenheid in Feijenoord, zo vinden de respondenten. Er is wel middenstand, maar die beperkt zich vooral tot islamitische slagers, groenteboeren en pizzeria's. Voor jongeren is er nauwelijks werk en de jongeren die kansen grijpen, verlaten de wijk (dit heeft overigens ook met de beschikbaarheid van woningen te maken). Sommigen van hen komen terug voor vrijwilligerswerk. Er zijn wel mogelijkheden om stage te lopen in Feijenoord, bijvoorbeeld bij The Patching Zone of bij Hunter Douglas. Daarnaast is er weinig gelegenheid om een vak in de traditionele zin van het woord te leren. Voor de dagelijkse boodschappen kan men bij verschillende kleine middenstanders terecht, maar men vindt het aanbod te eenzijdig en geen afspiegeling van alle bevolkingsgroepen die Feijenoord telt; er zijn dus vooral veel islamitische slagers en groenteboeren, terwijl er ook veel mensen met een andere achtergrond wonen. Iedereen, ook moslims, wil graag naar Nederlandse winkels, zoals een warme bakker. Tot slot zouden verschillende respondenten graag meer horeca in Feijenoord zien. Ze waarderen het initiatief van de Trattoria en hopen dat dit levendigheid in de wijk kan brengen. Om dit soort ondernemers te trekken is een beter imago nodig.

De logica

Wanneer we de thema's plaatsen in een tijdsbalk en het verleden en de toekomst betrekken bij wat zich nu volgens de respondenten in Feijenoord afspeelt, dan zien we dat verschillende emoties lading geven aan het Feijenoord van nu. Respondenten die langer in Feijenoord wonen, spreken met lichte weemoed over een verleden dat ze niet per se nu terug willen halen, maar dat een aantal aantrekkelijke kanten had. Er was eenheid in de wijk, er was werk en men had wat te spenderen, er was bedrijvigheid en veel te doen op straat. Dit is tevens het beeld van de wijk waar veel respondenten, ook die er later zijn komen wonen, voor de toekomst op hopen. Het hier en nu van Feijenoord biedt daarvoor een aantal mogelijkheden, maar ook een aantal obstakels. De belangrijkste mogelijkheid is wat we 'Feijenoords burgerschap' zouden kunnen noemen. Dit Feijenoords burgerschap manifesteert zich in een diep verlangen om binding te hebben met de plaats en de mensen die er wonen. Het gaat enerzijds om het erkennen waar je vandaan komt of nu bent, namelijk Feijenoord met zijn machtige historie, en anderzijds om het creëren van kansen voor elkaar om Feijenoord en de bewoners ervan een perspectief te bieden.

Het ene is een oriëntatie op het verleden en deze oriëntatie biedt een ankerpunt voor het tweede, namelijk een oriëntatie op de toekomst op basis van het potentieel van de locatie (plek en mensen). Dit potentieel ziet men vooral in gevarieerde netwerken die nu nog afwezig zijn. De variatie en de verbinding daartussen moeten zorgen voor elkaar aanvullende kwaliteiten en competenties. Er is nu wel variatie, maar die is nog verkokerd in zuilen en separate, onderling niet verbonden gemeenschappen. Men zou graag meer variatie terug willen zien in de wijk, zowel in woningaanbod en winkels als in werk en loopbaanperspectieven. De gewenste binding aan plaats en mensen vraagt om netwerken in de wijk die de huidige eilanden met elkaar in contact kunnen brengen.

De mensen die we gesproken hebben, zijn geselecteerd op hun betrokkenheid bij de wijk, omdat we graag de microstructuren willen starten met mensen die zich ergens voor willen inzetten.

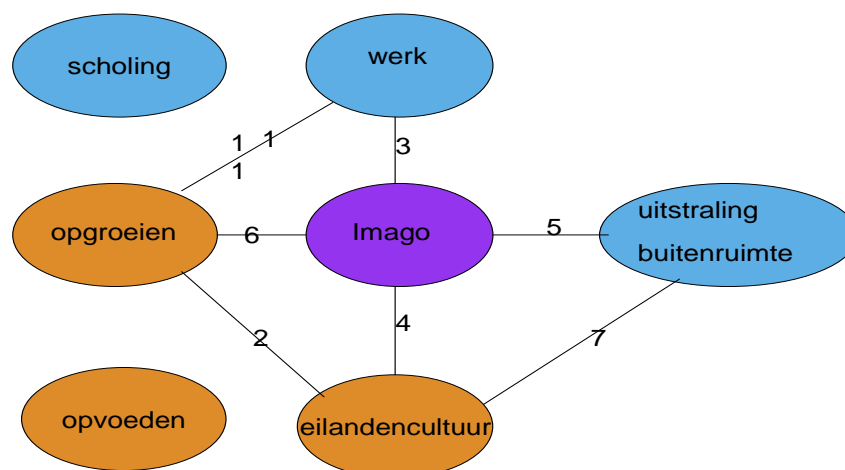
In de groep is dus een hoog gehalte actief burgerschap zichtbaar. Hoewel dit een abstracte term is die van alles kan betekenen, is de invulling op voorhand wel geweest dat het om mensen gaat die iets met Feijenoord willen. Ondanks dit selectie criterium kunnen we ook in deze respondentengroep een onderscheid maken, namelijk in nieuw en traditioneel Feijenoords burgerschap.

Nieuw Feijenoords burgerschap is een verzameling initiatieven en activiteiten van bewoners en ondernemers die niet afwachten tot ze toestemming of geld krijgen van de gemeente of van een instantie, maar die gewoon beginnen met wat zij denken dat goed is voor de wijk en eventueel gaandeweg proberen daar steun voor te vinden. Men wil iets nieuws realiseren, structuren creëren die er nog niet zijn en aansluiten bij bestaande netwerken of die zelf bouwen. Traditioneel burgerschap is vormgegeven langs de lijnen van het bestaande: bestaande gremia, commissies, organisaties en raden. Mensen die hun Feijenoords burgerschap op deze manier vormgeven, ervaren teleurstelling omdat ze het moeilijk vinden om mensen in beweging te krijgen. Zij willen de bewoners van Feijenoord graag vertegenwoordigen, maar krijgen geen contact met de gemeenschappen.

Mensen die hun Feijenoords burgerschap op de nieuwe manier vormgeven, ervaren dit gebrek aan betrokkenheid niet, maar stuiten op instanties die de traditionele vormen van burgerschap gewend en/of moeilijk te bereiken zijn. Hoe dan ook, een mogelijkheid voor het aanboren van de potentie van Feijenoord is gelegen in Feijenoords burgerschap, dat het beste is samen te vatten als het zoeken naar de onderlinge verbindingen en het creëren van kansen voor een ander. De uitspraak "de wijk is van ons allemaal" is vaak gehoord en men voelt naast betrokkenheid ook verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de wijk. Ondanks deze verbondenheid weet men echter ook dat niet iedereen op Feijenoord een gelijksoortige visie heeft. Het belangrijkste obstakel is dan ook de bestaande eilandencultuur waar Feijenoords burgerschap zich tegen verzet.

Deze eilanden zijn fysiek, cultureel, generationeel, economisch en sociaal. In het algemeen is het imago van Feijenoord slecht, onder andere door hoge concentraties van bewoners met een allochtone achtergrond en/of een lage opleiding en/of een laag inkomen. In deze situatie moet verandering komen, anders blijven de kansen voor de nu opgroeiende jeugd laag. Naast de behoefte aan verbinding laten de respondenten dan ook een behoefte zien om die verbinding als nieuwe identiteit door te zetten in een beter imago.

Als we de thema's in hun onderlinge verband uittekenen, dan ontstaat de volgende logica:

De logica van Feijenoord vertelt

- De relatie tussen opgroeien en werkgelegenheid wordt gelegd door scholing; de kwaliteit van de scholing is laag en werkgelegenheid is er nauwelijks; jongeren krijgen geen goede kansen en hebben geen goede vooruitzichten; jongeren die loopbaanperspectieven hebben, verlaten de wijk, jongeren zonder deze perspectieven blijven, wat slecht is voor ondernemers die hoogwaardig personeel zoeken.
- De relatie tussen opgroeien en de eilandencultuur wordt gelegd door opvoeding; kinderen spelen nog met elkaar, maar als ze ouder worden dan worden ze opgevoed in de eilandencultuur, mogen ze niet meer met elkaar omgaan → de groepen sluiten zich.
- De werkgelegenheid in Feijenoord is niet goed en dat komt voor een belangrijk deel door het slechte imago, waardoor ondernemers zich er niet willen vestigen of willen blijven; door het lage opleidingsniveau hebben veel mensen laagwaardige banen en dus minder te besteden, wat variatie in horeca- en winkelaanbod bemoeilijkt.
- De eilandencultuur zorgt mede voor een slecht imago van de wijk; Feijenoord staat bekend als een wijk met hoge concentraties van mensen met een allochtone achtergrond en/of lage opleiding en/of laag inkomen, waardoor delen van de wijk niet aantrekkelijk zijn voor andere groepen om er te komen wonen.
- Een andere oorzaak van het slechte imago is het uiterlijk van de wijk (niet groen, rommelig, zwerfvuil) en de bouw van de openbare ruimte (weinig ontmoetingsplekken, niet veel te ontdekken).
- Door het slechte imago van Feijenoord blijft de werkgelegenheid slecht en dat heeft gevolgen voor de loopbaanperspectieven voor jongeren (zie ook 1).
- De uitstraling van de buitenruimte hangt met de eilandencultuur in die zin samen, dat de buitenruimte niet uitnodigt tot ontmoeting en dus nu niet bijdraagt aan het doorbreken van deze cultuur.

Als het gaat om de vraag wie het moet doen, dan staan in het schema:

- De oranje vlakken (opgroeien, opvoeding en doorbreken van de eilandencultuur) voor waar de respondenten zelf de schouders onder (willen) zetten, eventueel met wat hulp.
- De blauwe vlakken (scholing, werkgelegenheid en uitstraling buitenruimte) voor aspecten waar ze hulp bij nodig denken te hebben van scholen, gemeente en corporaties.
- Het paarse vlak (imago) voor wat een gezamenlijke inspanning van de wijk moet zijn door de optelsom van oranje en blauw.

3. OVER MICROSTRUCTUREN IN FEIJENOORD

*...En wat misschien ook wel een goede is: **laat ook die ondernemers praten die nu hier zijn en succes hebben**, en die zijn er, die zijn er al jaren, dat kan niet anders. **verbinding** Laat ze praten, laat ze spreken, laat ze, ik weet niet of het al aanwezig is, laat ze een soort, ik zou bijna zeggen een soort groep vormen. **Breng ze bij elkaar, want zij willen ook graag dat er nog meer ondernemers komen**. Ze willen ook graag, dat kan niet anders. Noem het maar hoe je het wilt noemen, als je ze maar bij elkaar kan brengen. En dan weet ik echt zeker, dan komen er ideeën...*

In dit hoofdstuk vatten we onze netwerkactiviteiten in Feijenoord samen. De onderzoeksactiviteiten en de resultaten daarvan zijn in hoofdstuk 2 besproken. Op deze plek vullen we van ons stappenplan (zie hoofdstuk 1) de stappen 1 en 4 in voor Feijenoord.

3.1. Hoe hebben we het netwerk gebouwd?

Stap 1 van het bouwen van microstructuren is starten met het bouwen van een netwerk door het organiseren van een bijeenkomst. Daarbij is, zoals we in hoofdstuk 1 al opmerkten, het uitnodigen een proces op zich. Ons uitgangspunt is de persoonlijke uitnodiging. Wij hebben die gedaan aan wat wij dachten dat relevante – dat wil zeggen: bij Feijenoord betrokken en actieve – partijen zouden zijn: Unilever, Hunter Douglas, buurtverenigingen, de Marokkaanse buurtvaders, vrouwen van het Huiskamerproject en de Zuiderlingen. Daarbij hebben we geput uit de bestaande contacten van deelgemeente en corporatie en hebben we zelf nieuwe contacten gelegd. Op deze eerste bijeenkomst waren ongeveer 60 mensen en die vormden een zeer gevarieerd gezelschap qua leeftijden, culturen, belangen en wensen. Dit laatste hebben we geïnventariseerd aan de hand van groepsgesprekken waarin de eerste ideeën en beelden onderling besproken en daarna plenair gepresenteerd werden.

3.2. Hoe kwamen we van verhaal naar microstructuren?

Op deze plek vervolgen we ons verhaal over de microstructuren in Feijenoord vanaf stap 4. Kort samengevat hebben we dus tot dan toe contacten gelegd, onderhouden en uitgebreid alsook de logica van de wijk opgetekend en in een tweede bijeenkomst teruggegeven aan de wijk in de vorm van een gezamenlijk vertelde verhaal (zie hoofdstuk 2). Dat leidde tot een gezamenlijke reflectie op de logica van de wijk. Het interessante van deze reflectie was dat mensen heel goed wisten wat ze wilden in en met hun wijk, namelijk een Feijenoord:

- Waar mensen met uiteenlopende culturele en sociaal-economische achtergronden het gewoon goed met elkaar kunnen vinden, elkaar zo nu en dan eens treffen voor een uitgebreidere kennismaking tijdens een interessante happening en in de tussentijd het leven van alledag prettig samen leven.

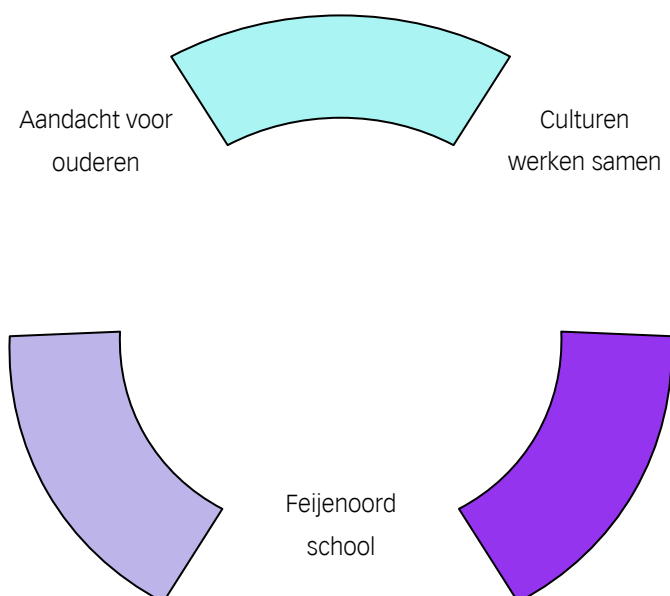

- Waar de oudere Feijenoorders op straat kunnen zijn, samen herinneringen ophalen over vroeger en voor het Feijenoord van nu een bron van inspiratie kunnen vormen.
- Waar een stevige basis ligt voor goede vooruitzichten, waar jongeren veilig opgroeien, de kans krijgen om het beste van zichzelf naar boven te halen en goed voorbereid hun toekomst tegemoet gaan.

Wat deze drie punten gemeen hebben, is het verlangen naar onderlinge verbinding. Het probleem was alleen dat mensen niet altijd wisten hoe ze dit met succes konden bereiken. Sommigen kenden de marsroutes maar de achterban niet goed, anderen kenden de achterban maar niet de marsroutes. Tijdens deze bijeenkomst ontmoetten ze elkaar op dezelfde wensen, idealen en belangen en werd een begin gemaakt met het bundelen van krachten in de microstructuren.

3.3. Welke microstructuren zijn hieruit ontstaan?

Op basis van de gezamenlijke reflectie zijn drie microstructuren ontstaan die het verlangen naar verbinding vorm willen geven. De mensen die zich hierbij betrokken voelden, zijn voor de zomervakantie twee of drie keer bij elkaar geweest om te werken aan een agenda en plannen van aanpak.

Feijenoord vertelt: drie initiatieven

Initiatief 1: Culturen werken samen

Tijdens de gesprekken bleek dat de diverse culturen hetzelfde diepe verlangen deelden, namelijk samen optrekken en echt samenleven met respect voor elkaar. De bewoners van Feijenoord vinden het jammer dat ze groepsgewijs binnen hun eigen cultuur leven.

Het Feijenoord-verhaal bleek van meerdere kanten aanknopingspunten te geven. Vooral de kinderen uit de verschillende culturen spelen samen en maken op jonge leeftijd het onderscheid niet. Met het ouder worden komt de scheiding. In het speeltuinwerk wordt veel geleerd over de interculturele samenwerking. Men wil deze expertise beschikbaar stellen voor onder andere de Marokkaanse en Nederlandse groepen.

Feijenoord vertelt: initiatiefgroep Culturen werken samen

Doel van het initiatief is elkaar leren kennen, met elkaar iets samen bouwen, imago verbeteren, ondernemerschap tonen.

Dit deelinitiatief bestaat uit verschillende onderdelen:

1. *Feijenoord presenteert zich:* meerdaags Huiskamer-event in de Persoonshal. Eerst wordt er in de Persoonshal met behulp van decorbouw een groot aantal verschillende culturele kamers gebouwd. Elke kamer krijgt zijn eigen cultuur, in het midden een podium, in de kamers overdag en in de avond activiteiten. Iedereen helpt mee met de inrichting van de kamers en organisatie van de activiteiten. Er is toneel, activiteiten voor kinderen, dans en muziek en show, vaardigheden zoals haarvlechten. Alle eetculturen zijn vertegenwoordigd en te proeven. Idee: een wedstrijd rondom de beste kookprestatie. Er wordt een meerdaags programma opgesteld. De planning is voorjaar 2011. er wordt ondersteuning gezocht vanuit de deelgemeente en professionals en gestreefd naar samenwerking met de Hogeschool (studenten) SWF en Sonor.

2. *Huiskamers in de wijk*: verspreiding van event 1 over de wijk in bestaande ruimtes zoals huiskamerproject en tijdelijk leegstaande ruimtes van de corporatie. De huiskamer blijft een maand en wordt door een bepaalde cultuur geadopteerd.
3. *Buitentafel in het Nassaupark*: het Nassaupark wordt meer ingericht voor activiteiten en terras. Hier kan de buurt elkaar ontmoeten en samen activiteiten opzetten. Initiatief gebeurt in samenwerking met Borgo d'Agneto, restaurant op de kop van Feijenoord (Dillenblok). Planning is september 2010 en ondersteuning komt vanuit corporatie, deelgemeente en ondernemers.
4. *Een film van Feijenoorders met Feijenoorders uit de wijk*: doel is van de film een samenwerkingsproduct te maken waar de wijk trots op kan zijn. De *making off* is net zo belangrijk als het resultaat, de film zelf. De filmmakers willen jonge mensen leren hoe een film te maken, emancipatie bevorderen en de wijk als mooie achtergrond portretteren. De initiatiefnemer van de film is een jonge potentiële ondernemer. Deelnemers zijn jonge mensen en mannelijke en vrouwelijke buurtbewoners van verschillende culturen. Ondersteuning uit de wijk komt van de cultuurscout, the Patching Zone, kunstenaars uit de wijk. De opzet wordt de komende maanden gemaakt. Er is nog geen planning.
5. *Inzet van jongeren in concrete projecten*:
  - Voorlezen aan elkaar vanuit verschillende culturen: door jong als vrijwilliger te beginnen (voorlezen aan ouderen) kunnen kinderen betrokkenheid bij de wijk ontwikkelen. Kernelementen zijn wedstrijdelement inbouwen, aansluiten bij de Feijenoordschool, jong starten met kinderversjes, koppeling aan de geschiedenis van Feijenoord en de inrichting van de huiskamers. Samenwerken met de Steenplaats.
  - Schone wijk: de ergeris over de wijze waar op verschillende culturen vuil op straat ervaren is niet oplosbaar door voor anderen op te ruimen. Opvoeding van jongeren over de vuiltolerantie in de Nederlandse samenleving is nodig. Er is voorzichtig gesproken over het nemen van een initiatief om ouders samen met kinderen bepaalde locatie(s) te laten schoonmaken. Initiatieven richting jongeren kunnen samen gebundeld worden en ondersteund worden door de jongerenwerkers.

Initiatief 2: De Feijenoordschool

Die delen van Feijenoord Vertelt die aanleiding vormden voor microstructuur Feijenoordschool waren de verlangens naar meer samen en een betere sfeer in de wijk. Nu is er angst voor elkaar omdat men elkaar niet kent. Bovendien voelen mensen het niet alsof Feijenoord (ook) van hen is en dat veroorzaakt zowel gevoelens van onmacht als geringe zorg voor de wijk. Feijenoordschool moet een middel worden om elkaar te leren kennen (openheid, gemeenschappelijkheid, vertrouwen; meer samen opvoeden). Maar het heeft natuurlijk ook eigen doelen: kennis over de wijk verspreiden, betere loopbaanperspectieven laten zien en de mogelijkheid bieden om wat bij te verdienen. Het overkoepelende doel is leren in en over Feijenoord. Feijenoordschool is nadrukkelijk geen gebouw, maar een programma dat in verschillende gebouwen en op diverse locaties uitgevoerd kan worden.

Er zijn heel veel mogelijke invullingen van het programma de revue gepasseerd; die punten die het verst zijn uitgewerkt, komen hier aan de orde:

1. *Verhalen-expres*: Bewoners van Feijenoord vertellen over hun eigen jeugd en opgroeien, in Feijenoord of elders. Een andere optie is dat bewoners vertellen over Feijenoord (bijvoorbeeld uitleg over straatnamen). De Verhalen-expres kan plaatsvinden op eigen locaties (Steenplaat) en op verschillende locaties in Feijenoord.

De Verhalen-expres kan ook structureel worden ingebed in onderwijsprogramma's van de scholen. Samenwerking wordt gezocht met Steenplaat (via Woonstad) en SWF 50+ vrouwen (via Droomtheater); Buurtbemiddeling afdeling Jeugd (via bewoner); buurtvaders en moskee, speeltuin, kinderpersbureau. Optioneel is aansluiting met eten en bewegen (Unilever, Hunter Douglas, TNT, Trattoria, kookclub Weet wat je eet) en de film van Culturen werken samen.

2. *Theater*: Diverse voorstellingen De uitvoering is in handen van Theatergroep de Spiegel; samenwerking wordt gezocht met Droomtheater en peuterspeelzalen.
3. *Schoolreisjes*: Het gaat om excursies van bijvoorbeeld 50+ vrouwen naar een culturele bestemming.
4. *Maatjesprojecten*: Doel is ondersteuning van jonge ondernemers, mogelijk in samenwerking met Hunter Douglas. De vorm is om samen met jonge ondernemers business cases te ontwikkelen, zodat zij zich kunnen oriënteren op het ondernemerschap (incubator kleine middenstand op het bedrijfsterrein).
5. *Openbare ruimte* (te combineren met jongeren inzetten in concrete projecten): het doel is om samen met jongeren en hun ouders aan projecten te werken om de openbare ruimte schoon te houden (verder dan opzoomeren; ook gedragsverandering door kennisontwikkeling); eventueel te combineren met zakgeldprojecten.
6. *Stages*: Dit gaat over een rondgang langs belangrijke werkgevers in de wijk om jongeren te laten zien wat werken inhoudt en hen kennis te laten maken met mogelijke toekomstige werkplekken (kan gekoppeld worden aan de weekend-/vakantieschool). Jongeren volgen een curriculum waarin ze een dagdeel langs verschillende werkplekken gaan en zich kunnen oriënteren op hun loopbaan. Samenwerking wordt gezocht met Hunter Douglas, Woonstad, deelgemeente, Unilever, Deloitte, andere grote werkgevers in de wijk maar ook kleine middenstand. Door samenwerking met Zadkine en Albeda College is het wellicht mogelijk om een certificaat 'zakelijke etiketten' te ontwikkelen dat als EVC's geldt.
7. *Tentoonstelling en expositie*: Onderwerp van de expositie is nog niet bekend, maar Hunter Douglas en de bibliotheek onderzoeken de mogelijkheden om exporuimte ter beschikking te stellen.

Initiatief 3: Van TOS (Thuis Op straat) naar BOS (Bejaarden Op Straat)

Doel van dit initiatief is aandacht te schenken aan de deelname van ouderen aan het dagelijkse leven van de wijk. De onderstaande verzameling mogelijkheden geeft voldoende aanknopingspunten om er samen met de initiatiefgroep en ondersteunende professionals een aantal te realiseren. Samenwerking met andere culturen is de volgende stap en biedt wederom een aantal aanknopingspunten en ook de Feijenoordschool kan betekenis geven aan de ouderen in de wijk. Deze microstructuur heeft de volgende deelinitiatieven genomen:

1. *Ontmoetingsruimte voor ouderen*: de ouderen willen een plek waar ouderen elkaar kunnen ontmoeten, een kopje koffie kunnen drinken. Er zijn twee mogelijk locaties: De Persoonshal en de BOF-ruimte aan de Persoonstraat. De bewoners spreken hun voorkeur uit voor de BOF-ruimte. De vraag is of er een wekelijkse activiteit kan worden gestart. Aan de activiteit kan voorlichting worden gekoppeld: onderlinge uitwisseling van kennis en ervaringen van oudere bewoners en zonodig voorlichting b.v. over gezondheidsonderwerpen. Er is een trekker benoemd en er wordt samengewerkt met de Bewonersorganisatie.
2. *Activiteiten voor ouderen*: voor ouderen worden de volgende aantrekkelijke activiteiten genoemd. Handenarbeid, klaverjasmiddag, bingo, wenskaartenclub, bejaardengym (meer bewegen voor ouderen). De Persoonshal kan waarschijnlijk ruimte bieden. Er zijn concrete afspraken gemaakt met een aantal bewoners en de beheerder van de Persoonshal voor de opzet van een programma.

Ideeën zijn een vaste ochtend voor ouderen met bijvoorbeeld klaverjassen en spellen; daarnaast een wekelijkse bewegingsactiviteit (bejaardengym) die aansluit op de fysiotherapeut die wekelijks aanwezig is. Concrete wens is de aanleg van een scootmobielbaan. In de sporthal van de Persoonshal wordt bezien of mogelijk eens per kwartaal of vaker een parcours kan worden uitgezet voor ouderen die meer vertrouwd willen raken met de scootmobiel als vervoermiddel voor de korte afstand.

3. *Ondersteuning voor ouderen:* ouderen hebben behoefte aan ondersteuning. Het invullen van formulieren gebeurt nu door vrijwilligers van het Bewoners Organisatie Feijenoord (BOF). Contacten zijn gelegd met Pluspunt voor Ouderen Rotterdam om te bezien of zij ouderen kunnen 'empoweren'. Pluspunt biedt aan de werkgroep methoden en instrumenten te leren om zelfredzaam te worden, de eigen kracht verder te ontwikkelen.
4. *Betere bekendheid en benutting LETS-winkel - Ruilwinkel Feijenoord:* Mensen kunnen in de Ruilwinkel tweedehandsspullen brengen die ze niet meer gebruiken; zij krijgen daarvoor punten terug. Met die punten kunnen zij diensten kopen zoals fietsen maken, kleding herstellen, vervoer of andere tweedehandsspullen terugkopen. De Ruilwinkel heeft nu een locatie aan de Polderlaan, circa 60 m². Men zoekt naar meer ruimte en de vraag is of een locatie in de wijk Feijenoord mogelijk is. Daarnaast is de bemensing van de winkel relevant: er zijn vier tot vijf mensen nodig om de winkel te draaien. De LETS-winkelketen in Rotterdam beschikt over een coördinator. In de wijkkrant wordt publiciteit gegeven aan de Ruilwinkel.
5. *Hangplek voor ouderen:* Aan het water of in het park in het groene gedeelte zou een goede plek zijn; een plaats waar ouderen nu ook al veel zijn. Een beschutte plek met een schutting en een afdakje zou ideaal zijn. Wel ervoor zorgen dat de plek niet wordt overgenomen door jongeren.
6. *Computerles voor ouderen:* ouderen kunnen veel plezier vinden als ze de kunst van het internetten, mailen et cetera onder de knie krijgen. Hunter Douglas beziet of zij een aanbod kunnen doen om hun computerruimte te gebruiken. Daarnaast zijn er nog andere mogelijkheden in wijk in de Bibliotheek en het Buurthuis.

Er wordt nu verder gewerkt aan de verdere uitwerking van de initiatieven en de plannen van aanpak. Deels zijn hier al afspraken over gemaakt.

4. OVER LEREN IN MICROSTRUCTUREN

*...Scholing vind ik ook belangrijk. Maar als ik bijvoorbeeld de scholen neem, de leiding van de scholen geeft het op en laat de ander met een puinhoop zitten. Er is geen geld. De gemeentemensen luisteren niet. **werk en inkomen** Een van de dingen waar ik wel me zorgen over maak, is dat ik zie dat de kwaliteit van de basisscholen heel sterk terugloopt. Ik heb zelf op een goede basisschool gezeten...*

In dit hoofdstuk staan we stil bij wat de uitgangspunten zijn voor het werken met microstructuren en onderzoeken we onder welke voorwaarden deze werkwijze succesvol kan zijn. Veel hangt af van wat de deelnemers in de microstructuren kunnen en willen, niet alleen om het gezamenlijke doel te bereiken, maar ook in hun onderlinge samenwerking. We gaan daarom uit van het leervermogen van de betrokkenen en verkennen hoe dat het beste ondersteund kan worden.

4.1. Wat zijn de uitgangspunten van microstructuren?

Op basis van onze uiteenzetting in hoofdstuk 1 en de uitwerking van de resultaten in de hoofdstukken 2 tot en met 4 vatten we de uitgangspunten voor het werken met microstructuren als volgt samen:

1. Wijkontwikkeling op basis van het bouwen van microstructuren stoelt primair op de kracht van die bewoners waarbij sprake is van betrokkenheid en gehechtheid.
2. De bouw van microstructuren gaat primair uit van het aangrijpen van kansen en niet vanuit probleemdenken; kansen kan men vinden bij bewoners die betrokken zijn en gehecht aan hun woonomgeving en/of hun burens.
3. De bouw van microstructuren stoelt op wederzijds respect voor elkaars narratieve waarheid en expertise en gaat uit van gelijkwaardigheid.
4. Het bouwen van microstructuren dient processen van co-creatie, dat wil zeggen dat de deelnemers samen aan de slag gaan om tot concrete producten en acties te komen.
5. De microstructuren zijn altijd van heterogene samenstelling (bewoners, ondernemers, professionals, et cetera) en dienen een homogeen doel.
6. Microstructuren werken transdisciplinair en kunnen sociaal-culturele, economische en/of fysieke pijlers betreffen.
7. Kleine microstructuren kunnen onderling weer verknoopt worden tot grotere netwerken, zodat een vitaal en onderling samenhangend wijknetwerk kan ontstaan.

Hoewel deze uitgangspunten wellicht voor zich spreken (wie is er nu tegen betrokkenheid, wederzijds respect, et cetera), zijn ze niet vanzelfsprekend terug te vinden in de manier waarop wijkontwikkeling nu plaatsvindt. Wat we bijvoorbeeld tegenkomen is het corrigeren van de analyse van burgers door professionals. Als een bewoner bijvoorbeeld zegt dat instantie X te weinig doet voor de wijk, dan heeft een professional nog wel eens de neiging om te reageren met een opsomming van alle activiteiten van instantie X in de wijk.

Vanuit het perspectief van de narratieve benadering poogt de professional de narratieve waarheid van de bewoner te weerleggen met de historische waarheid van de instantie. Die historische waarheid is in deze werkwijze echter niet interessant. Daar komt bij dat het best zo kan zijn dat instantie X inderdaad veel doet in de wijk en dat de bewoner dat ook weet en erkent, maar niet vindt dat al die activiteiten ten goede komen aan de wijk en dat ook kan aantonen. Op dat moment heeft de bewoner de historische waarheid in pacht en de professional de narratieve. In microstructuren gaat het er juist om dat deze laatste mogelijkheid ook erkend wordt. Het experimentele karakter van de microstructuren betekent dan ook vaak dat een nieuwe werkwijze geleerd moet worden.

4.2. Wie doet wat in de microstructuren?

In de microstructuren spelen betrokkenen verschillende rollen. Een eerste onderscheid dat we kunnen maken is een categoriaal onderscheid, dat wil zeggen dat we deelnemers indelen in de categorie die ze vertegenwoordigen. De eerste twee rollen zijn binnen de microstructuur, de laatste rol staat er buiten:

- *De bewoner en/of ondernemer*: is samen met andere bewoners en ondernemers de initiatiefnemer van een microstructuur. De groep bepaalt wat er gebeurt. Onder de deelnemers/bewoners is eveneens veel professionele kennis aanwezig.
- *De professional*: is samen met ondernemer en/of bewoner mede-initiatiefnemer en ondersteunt met kennis en kunde en zo mogelijk middelen de andere initiatiefnemers. Maakt onderdeel uit van de microstructuur. De professional brengt zowel inhoudelijke als procesmatige expertise in.
- *(Deel)gemeente/corporatie*: maken de microstructuur mogelijk en leggen contacten met partijen en andere initiatieven in de wijk. Bewaken het proces en de samenhang in het totaal. Maken geen onderdeel uit van een microstructuur maar zijn de ambassadeurs ervan en de verbindingsofficieren tussen de microstructuren. Verrijken de microstructuren met contacten, kennis en middelen. Sleutelbegrippen zijn faciliteren en verbinden.

Deze indeling laat zien dat er ook overlap in de verschillende categoriale rollen kan zitten: een bewoner kan immers tevens professional in of buiten de eigen de wijk zijn en ook professionals weten meestal wel wat het is om in een wijk te wonen. We kunnen ook een andere indeling binnen de microstructuren maken, namelijk naar kennistype (academisch, professioneel en ervaringsdeskundig) en kennisinhoud (fysieke omgeving, sociale activiteiten, commercieel inzicht, et cetera). Dit voorkomt dat deelnemers alleen iets mogen zeggen vanuit hun categoriale rol. Juist het transdisciplinaire karakter van de microstructuur zorgt ervoor dat er een zekere mate van professionalisering van alle betrokkenen kan ontstaan. De bewoners en professionals werken op gelijkwaardige basis samen. In de leerpsychologie heet dat 'een zone van naaste ontwikkeling': mensen treden voor elkaar als expert op en ontwikkelen zich samen.

4.3. Hoe werkt een microstructuur?

Het werken in en met microstructuren wil niet zeggen dat je zo maar wat met elkaar aanmoddert. Professionals kunnen hun standaarden inbrengen zonder ze op te leggen, zodat er effectief en geïnspireerd wordt samengewerkt. Het gaat om samen verantwoordelijkheid nemen en initiatief tonen. De microstructuur als een professionele organisatie beschouwen betekent op de eerste plaats respect tonen voor wat de ander kan. Een gemakkelijke valkuil is om de bewoners en ondernemers neerbuigend te behandelen omdat ze niet geschoold zijn in bepaalde werkwijzen (zie ook uitgangspunt 3 hierboven). Daarom is een categoriaal onderscheid in rollen niet altijd handig. Professionele expertise is vooral nodig voor een handelingsperspectief (hoe doe je dat?) en niet zozeer voor het inhoudelijke of morele perspectief (wat wil je, of wat zou je moeten willen?). Dat laatste kan iedereen zelf wel verzinnen en is bovendien precies dat wat de deelnemers in eerste instantie in deze microstructuur bij elkaar brengt. Microstructuren dienen dus een gemeenschappelijk doel: men wil samen iets bereiken. In de regel is dat geen enkelstandige activiteit en is er sprake van onderlinge afhankelijkheden om meerdere zaken, afhankelijk van de strategie opeenvolgend of tegelijkertijd, goed te organiseren.

Professionele kennis over inhoud en processen kan dan handig zijn. Qua sturingsfilosofie is dan sprake van programmasturing en de organisatieprincipes van programmasturing bieden de medewerker van (deel)gemeente en/of corporatie de beste handvatten voor het faciliteren van het geheel en de bewaking van de samenhang. Zij vervullen dan als het ware de rol van programmamanager. Het sturen geschiedt op het behalen van het maatschappelijke doel, de maatschappelijke *outcome*.

Niet alles in een microstructuur is echter even complex. Bij een simpele activiteit kan een plan van aanpak gemaakt worden volgens de principes van projectsturing: er is een duidelijk beoogd resultaat en men kan tijd, geld en andere zaken gemakkelijk alloceren. De medewerker van corporatie en/of gemeente stuurt op het faciliteren van de randvoorwaarden die nodig zijn om het concrete resultaat te kunnen behalen. Met professionele expertise kan dan de uitvoering ondersteund worden.

4.4. Wat zou er te leren zijn?

Wij denken dat de microstructuur zelf een krachtige leeromgeving kan zijn voor het opdoen van kennis en vaardigheden. Bij kennis denken we aan kennis over de wijk en aan kennis over organisatie- en ontwerpprincipes omtrent zelforganisatie, netwerken en programmasturing. Bij vaardigheden gaat het ons om nieuwe kennis ontwikkelen (eigen onderzoek door de microstructuur) en om samenwerking in transdisciplinair verband. Wanneer een microstructuur niet beschouwd wordt als een methodiekje zoals er vele te vinden zijn, maar wordt aangegrepen als gelegenheid om te leren, dan kunnen alle betrokkenen hun eigen vermogens en die van elkaar ontwikkelen.

Veel professionals zullen niet van de ene op de andere dag de werkwijze en sturingsfilosofie in en tussen de microstructuren zorgeloos kunnen toepassen. Dit vraagt om coaching. Voor dit doel hebben we samen met de professionals uit het Feijenoord-experiment een curriculum ontwikkeld dat ook elders kan worden ingezet.

De richtlijnen voor professionals zijn opgetekend uit de praktijk en door professionals zelf ingebracht naar aanleiding van een tweetal workshops die we in de wijk Feijenoord hebben gehouden ten dienste van de uitvoering van de pilot.

Do's en dont's voor professionals

Wel doen	Niet doen
- open vragen stellen	- voor de bewoners denken
- netwerk en kennis aanbieden	- overnemen
- bezoek aan andere plek of project organiseren	- onderschatten kwaliteit van inbreng en inbrenger
- bij volgorde en prioritering helpen	- de inhoud zelf willen bepalen
- vergaderlocatie aanbieden	- alles groter maken
- faciliteiten aanbieden	- direct beren op de weg uitspreken
- risico nemen	- met de subsidiepot rammelen
- eigen beloften waarmaken	- eigen positie veilig stellen
- eigen verwachtingen uitspreken	

Voor interviewers is narratief interviewen ook wellicht nieuw. Narratief onderzoek zelf is pas sinds enkele jaren vanuit de Anglo-Saksische wereld overgewaaid naar Nederland en er zijn hier nog weinig mensen geschoold in de narratieve wijze van interviewen. Het is dus raadzaam om vooraf te kijken of de beoogde interviewers ervaring hebben met narratief interviewen en hen indien nodig – net als de studenten in Feijenoord – een training aan te bieden.

Voor iedereen – bewoners, professionals, ondernemers, beleidsmakers, onderzoekers, onszelf inclusief – is er binnen een microstructuur de mogelijkheid om te leren. Wij hebben de omstandigheden daartoe in Feijenoord proberen te creëren met werkvormen tijdens de bijeenkomsten die een constructieve dialoog stimuleren. Daarnaast hebben we geprobeerd de theorieën die achter de microstructuren zitten, bijvoorbeeld over zelforganisatie en netwerken, te verbinden met wat zich op het moment voordeed, zodat voor alle betrokkenen er kans was op leren door doen en actieleren.

We denken dat het aspect van de vaardigheden extra aandacht verdient wanneer het werken met microstructuren nog geen nieuwe, professionele routine is geworden. Mensen die deelnemen aan een microstructuur zouden hierop gecoacht kunnen worden. Het aspect van kennis zal, wanneer het werken met microstructuren routine geworden is, ook aan de orde blijven. Een wijk staat niet stil en daarom zal bij elke microstructuur het genereren van kennis over de wijk actueel blijven. Ook de kennisontwikkeling over organisatie- en ontwerpprincipes staat niet stil. We weten steeds meer over de werking en effecten van zelforganisatie, netwerksturing en een programmatische aanpak. Het is niet alleen raadzaam om die ontwikkelingen te volgen en waar opportuun de eigen werkwijze aan te passen op basis van nieuwe inzichten, maar ook om deze inzichten zelf te genereren op basis van reflecties op eigen ervaringen in de microstructuur.

5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

*...Het is belangrijk dat het goed blijft gaan in de buurt. Het moet schoon blijven, veilig blijven voor kinderen en ouderen. **verbinding** Er mag geen discriminatie zijn. De toekomstverwachtingen zijn er en die zijn hooggespannen. Kijk, als je hier met twee personen komt wonen in dit huis, nou dan kan je het natuurlijk niet beïnvloeden, maar ik weet zeker dat wij met z'n allen hier zeker een positieve boost zullen geven aan de wijk. Samen sta je sterk, echt. Het is prima dat mensen hier blijven wonen. Natuurlijk zijn er wat minder positieve dingen geweest, maar ik vind niet dat je daarop moet blijven hangen. Je moet kijken naar wat wel is goed gegaan, weet je wel...*

We hebben in de voorgaande hoofdstukken onze activiteiten en resultaten besproken en zullen op deze plaats aangeven of en in hoeverre de pilot heeft voldaan aan de eisen. We sluiten af met enkele aanbevelingen.

5.1. Is het gelukt?

We lopen de vier eisen één voor één langs

1. Het inzetten van narratief onderzoek in Feijenoord heeft geleerd dat met deze methode het binnenperspectief van bewoners blootgelegd kan worden. Dat wil zeggen de wijze waarop zij het wonen, opvoeden, ondernemen et cetera beleven. Hoe ze de verschillende gebeurtenissen die ze daaromtrent waarnemen met elkaar in een oorzakelijk verband brengen en hoe ze analyseren wat problemen en dus ook oplossingen zijn. Dit binnenperspectief of de logica van de wijk is een belangrijke aanvulling op het abstracte buitenperspectief van instanties. Wie bewoners en ondernemers in beweging wil krijgen of zich wil aansluiten bij bestaande bewegingen van bewoners en ondernemers, kan deze logica niet negeren.

Ondanks het feit dat er 26 interviews zijn gehouden, was de oogst een verhaal met veel inzicht. Dit verhaal is op hoofdlijnen tijdens de tweede bijeenkomst (stap 3) voorgelezen. De discussie erover gaf interessante gezichtspunten. Bijvoorbeeld omdat sommige mensen twijfelden aan de waarheid van het verhaal: zij vonden het hele verhaal te rooskleurig wanneer ze het vergeleken met het verhaal dat ze zelf hadden verteld (dit is wat we het verschil tussen de historische en narratieve waarheid hebben genoemd). Het verhaal legt echter het accent bij de variatie en meerstemmigheid en niet bij de dominante opvatting van een enkeling. Omdat het verhaal bestaat uit letterlijke citaten is er ook geen sprake van goed of fout en de groep corrigeerde dat zelf in onderlinge dialoog. Het verhaal bood voldoende herkenning om de belangrijkste conclusies uit de analyse te delen (zie ook het volgende punt) en na afloop van de avond kwamen verschillende bewoners persoonlijk vertellen dat ze hadden genoten van het verhaal en dat ze het helemaal herkenden als 'hun Feijenoord', de positieve en negatieve punten inclusief.

2. Het inzetten van de narratieve onderzoeksmethodiek biedt voldoende aanknopingspunten voor de vorming van microstructuren.

Het gemak waarmee een combinatie van bewoners en professionals direct aan de slag kan gaan met het verhaal biedt perspectief. Het verdient aanbeveling voor de toekomst meerdere malen over het verhaal van gedachten te wisselen, want er is meer uit te halen dan er nu boven tafel gekomen is. Het verhaal is echter te complex om alle thema's perspectieven, analyses en oplossingsrichtingen in één keer aan te pakken. Daarom bevelen wij aan om meerdere rondes te houden. Een andere mogelijkheid is om de bewoners en professionals nauwer te betrekken bij de analyse door hen te helpen zelf uitspraken te coderen en onderling in verband te brengen.

3. Bewoners halen uit het verhaal en de werkwijze inspiratie om zelf zaken te willen en/of kunnen oppakken. De narratieve methode stimuleert zelforganisatie. Van het begin af aan is hier nadrukkelijk en zorgvuldig op gestuurd zonder dat we mensen daadwerkelijk persoonlijk kenden. Er is meteen vanaf het begin een appel gedaan op de mensen zelf en aangegeven wat men mag verwachten. De bewoners zeggen blij te zijn met de geboden kansen. Het is echter een gemakkelijke valkuil om in oud gedrag te vervallen en af te wachten en het initiatief bij anderen te laten.
4. Er is zicht op welke ondersteuning vanuit professionals en achterliggende instituties nodig is, welke mogelijkheden zij hebben en welke belemmeringen er van die kant zijn.
Voor professionals en achterliggende instituties blijkt het van belang om te beschikken over een goed namen- en adressenbestand dat als startpunt voor de contacten kan dienen en dat er duidelijke afspraken zijn over het bijhouden van de eenmaal gelegde contacten. Naarmate dit bestand vollediger en actueler is, is stap 1 des te sneller gezet. Vanaf het begin is de pilot klein gehouden. Er was besloten weinig tot geen publiciteit aan het proces te geven totdat er ook daadwerkelijk resultaten te melden waren. Hierdoor konden mensen zich niet op grote schaal zelf aanmelden en aansluiten. Als er meer publiciteit aan gegeven wordt, is de vraag wat dat aan meerwaarde oplevert.

De professionals en achterliggende instituties hebben nog weinig geoefend met de werkwijze zoals nu voor het eerst in Feijenoord Vertelt uitgeprobeerd is. Ze zijn nog niet ervaren met de werkwijze die van hen gevraagd wordt. Dit betreft zowel de praktische aspecten als de rolgeving. Qua praktische aspecten vraagt de benadering om persoonlijke aandacht en om zorgvuldigheid in het onderhouden van contacten. Dit kost tijd. De tijdsinzet wordt vaak gezien als extra, bovenop het bestaande werk in plaats van onderdeel van het bestaande werk. De rolgeving is nieuw en voor de direct betrokkenen is inmiddels wel duidelijk welke verandering nodig is, maar in hun omgeving is dit nog niet altijd aan de orde. Dat maakt het functioneren van de kleine voorhoede extra moeilijk. Daarom hebben wij een curriculum gemaakt en bieden we verdere scholing en coaching aan, zodat meer oefening en sterkere positionering van het verhaal over microstructuren de continuering, uitbouw en borging garanderen.

Samengevat kunnen we spreken van een drievoudige oogst. Ten eerste: de interviews hebben een rijk geschakeerd verhaal opgeleverd waar voor de komende jaren veel informatie uit te halen is om -in combinatie met de gebiedsvisie van de deelgemeente- op te pakken. Ten tweede: er is een aantal nieuwe contacten gelegd en veel bestaande contacten hebben een extra dimensie gekregen. Ten derde: er zijn drie microstructuren gestart, ook al zijn die in eerste instantie door een beperkte groep bewoners en professionals gemaakt.

Door hier in drie achtereenvolgende sessies over te praten ontstond er meer gevoel voor de initiatieven bij de deelnemers voor Feijenoord Vertelt en voor elkaar. Bovendien trad gemakkelijk een zwaan-kleef-aan effect op dat verder uitgebouwd moet en kan worden.

5.2. Wat raden we aan?

Omdat we in pilot-vorm gewerkt hebben, wilden we samen eerst en vooral eens bezien of de gekozen methodiek werkte en het antwoord daarop kan positief zijn. De borging zal nog veel aandacht vragen.

Klein beginnen met kleine stappen

De menselijke maat van de microstructuren en van het werk is cruciaal. Vandaar dat binnen de initiatieven weer allerlei kleinere deelinitiatieven genoemd zijn. Een paar ervan zijn nu enigszins gevormd, maar een groot aantal nog niet en dat kan ook niet allemaal tegelijk bemensd worden. Dus zijn geduld en zachte begeleiding noodzakelijk. Kleine successen maken samen ook zichtbare vorderingen. Belangrijk zijn langdurige inzet, aandacht en continuïteit.

Uitbouw van de netwerken en vergroten databestand

Tijdens de uitvoering van de pilot bleek dat de databestanden van zowel corporatie als deelgemeente ten behoeve van het project niet direct bruikbaar zijn. In de aanwezige bestanden zaten veel fouten. Voor de toekomst wordt aanbevolen een goede netwerkanalyse te laten uitvoeren en een zo compleet en rijk mogelijk databestand van contacten aan te leggen.

Verbinden microstructuren met andere aanwezige relevante partners

Gezien de inhoud van de initiatieven van de microstructuren is het belangrijk een goed netwerk aan te leggen tussen deze initiatieven en initiatiefnemers en relevante maatschappelijke stakeholders. Hierbij valt voor Feijenoord te denken aan andere bestaande bewonersinitiatieven, het verzorgingshuis de Steenplaat, de aanwezige scholen voor basis- en voortgezet onderwijs, de grote ondernemingen als Hunter Douglas en Unilever, de ondernemers aan de Oranjeboomstraat, het initiatief van Ik zit op Zuid rondom de Piekstraat, initiatieven/bestaand beleid vanuit de centrale stad. Er is nog weinig ruchtbaarheid aan Feijenoord Vertelt gegeven, waardoor men ook nog niet echt kan aansluiten.

De narratieve methode integraal houden

Daarnaast adviseren wij de narratieve methodiek vaker toe te passen in de wijk. De methode is arbeidsintensief en daardoor duur, waardoor de neiging ontstaat om hem dan maar te schrappen of half te doen. We raden aan om dat niet te doen, omdat dan de kracht van de methode verloren gaat. Niet alleen verlies je informatie, maar ook de kans op mobilisatie. Mensen zeggen dat ze het fijn vinden om op deze manier gehoord te worden en vinden het belangrijk dat hun verhaal aanknopingspunten biedt voor verbetering van de wijk. Doordat ze geïnterviewd zijn sluiten ze zich gemakkelijker aan bij de microstructuren.

Daarnaast kan de basis van de narratieve aanpak, namelijk het luisteren naar verhalen van betrokkenen, onderdeel uitmaken van de professionele bejegening in maatschappelijke dienstverlening. Elders zijn hier positieve ervaringen mee opgedaan.

Instellen onafhankelijke sociale gebiedssupervisor

Voor de ontwikkeling van wijken die veel aandacht vragen en waar men met bewoners en maatschappelijke stakeholders op actieve en ondernemende wijze wil samenwerken, achten wij de instelling van sociaal supervisorschap een stap vooruit. In de ruimtelijke ordening is dit voor de fysieke kwaliteitsbewaking een bekend verschijnsel en geborgd bij een persoon (parttime) of een commissie. In de sociale hoek is de kwaliteitsbewaking van de sociale aspecten een nagenoeg onbekend verschijnsel. De sociaal supervisor zou wat ons betreft primair vanuit de mensen in plaats van de stenen naar de wijk moeten kijken en moeten letten op de verbindingen tussen alle disciplines: een gebiedssupervisor.

Het voordeel van een dergelijke rol is dat deze tegemoet komt aan de nadrukkelijke wens om niet te institutionaliseren. In diverse steden wordt gekozen voor een onafhankelijke gebiedsontwikkelorganisatie (bijvoorbeeld wijkonderneming Hambaken, De MOM in Tilburg, De wijkonderneming Woensel West). Het dilemma ligt in de keuze tussen enerzijds institutionalisering met veel aandacht en het gevaar dat de instituties zelf het werk doen en bij gebrek aan overdracht de contacten en netwerken persoonsgebonden en niet overdraagbaar blijken, en anderzijds de losse variant van een betrokken toezichthouder die kennisoverdracht, coaching en toezicht organiseert maar het werk bij de zittende professionals laat en hen verandert. Vanuit de pilot zijn wij voorstander van het verder experimenteren met de lossere variant. Indien vaste krachten aan de microstructuren worden gekoppeld is het hun werk geworden en lopen de kosten ook op. De gebiedssupervisor heeft een toezichthoudende rol.

BIJLAGE 1. FEIJENOORD IN CIJFERS

(Bron: Deelgemeente Feijenoord)

Uitbreidingswijk

Feijenoord (7.422 inwoners en 3.200 huishoudens) is de eerste uitbreidingswijk van Rotterdam ten zuiden van de Nieuwe Maas en behoort tot het oostelijk deel van de stedenbouwkundige visie voor de Kop van Zuid/Port Feijenoord. Er ligt nog een aantal onbebouwde terreinen (o.a. Zinkerblok). Invulling ervan kan structureel bijdragen aan de ontwikkelingskansen van dit gebied. Meer dan 100 jaar geleden werd in de wijk Feijenoord voetbalclub Feyenoord opgericht.

Bewoners

De leeftijds piramide in de wijk Feijenoord wijkt enigszins af van de deelgemeente. Bijna 32 procent van de bewoners is jonger dan 20 jaar, tegenover 23 procent voor de gemeente. Jongeren tot en met 15 jaar maken bijna een kwart uit van de totale bevolking in de wijk. De bevolking is grotendeels allochtoon (83 procent) en bestaat totaal uit 75 procent niet-westerse allochtonen. Er zijn veel huishoudens met kinderen en relatief veel een-ouder huishoudens: twee keer zoveel als in Rotterdam.

Segmentatie naar etniciteit

Etniciteit	wijk Feijenoord	dlgm. Feijenoord	Rotterdam
Suriname	15%	11%	9%
Ned.Antillen/Aruba	5%	4%	3%
Kaapverdië	4%	2%	3%
Turkije	28%	19%	8%
Marokko	15%	10%	6%
overig niet-westers	8%	9%	7%
autochtoon	17%	35%	54%
ov.EU_27 (2007)	4%	4%	6%
overig westers	3%	4%	5%
Totaal	100%	100%	100%

Beroepsbevolking

Twee derde van de bevolking van de wijk maakt deel uit van de potentiële beroepsbevolking. Dit is nagenoeg gelijk met de deelgemeente en de stad. De komende jaren gaat de potentiële beroepsbevolking in de buurt groeien aangezien een kwart van de bevolking momenteel jonger is dan 15 jaar. Er is dus een grote potentie. Een groot deel van kinderen in de wijk heeft een Turkse, Surinaamse of Marokkaanse achtergrond/etniciteit.

Segmentatie beroepsbevolking

Leeftijd	wijk Feijenoord	dlgm. Feijenoord	Rotterdam
jonger dan 15 jaar	24%	19%	17%
15 t/m 64 jaar	67%	69%	69%
ouder dan 64	10%	11%	14%
Totaal	100%	100%	100%

BIJLAGE 2. FEIJENOORD VERTELT

Dit is het begin van het gezamenlijk vertelde verhaal Feijenoord Vertelt. U kunt het hele verhaal opvragen bij de gemeente Feijenoord, I.Willems@feijenoord.rotterdam.nl

Opgroeien in Feijenoord ... *Hier sloopten ze vroeger schepen en dan klommen wij over de schutting en dan speelden wij hier. Verderop had je een lasbedrijf en een timmerbedrijf en dan groef je kuilen in de grond en maakten wij hutten.* In een andere straat kon je zwemmen. Nu nog, maar het gebeurt niet meer omdat je er geen plek meer hebt om te zitten. Je had hier ook een bedrijf, dat maakte bronzen schroeven voor schepen en dan kon je van het fabrieksdak op een berg zand springen. Toen kon je nog een politieagent pesten, dat kan nu ook niet meer want dan word je gelijk neergeschoten. Ik heb op het Noordereiland zwemmen geleerd met een touw om de nek. Dan gooiden ze mij in het water en als ik kopje onderging dan trokken ze aan het touw. Dat moet je nu eens doen, dan word je opgesloten wegens kindermishandeling. **verbinding** *Vroeger schuimde ik ook iedere avond op straat, er was genoeg te doen. We gingen altijd naar Mallegat, dat is bij de Koepels bij station Zuid. Daar gingen wij met alle vrienden heen, jongens en meiden, alles door elkaar. En voetballen en lol trappen.* Geen rottigheid, dat heb ik gelukkig nooit uitgehaald, maar echt gewoon plezier maken met z'n allen. Dat kon vroeger gewoon. Ik bedoel, je werd ook weleens op het matje geroepen dat je te veel herrie maakte of zo, maar dan was het oh sorry, en klaar. **activiteiten** *De Arend en de Zeemeeuw, dat was heel leuk. Dat was een soort buurthuis en dan maakte je een uitstapje naar eiland Brienoord. Nou, dat was ook echt super natuurlijk. Het stelt in principe niets voor. Het is een eiland met een soort tuinhuisjes en er lopen wilde dieren rond, tenminste van die ossen lopen rond. Maar ja, dat was toen in die tijd helemaal super. Er werden echt gewoon leuke dingen gedaan.* **verbinding** *Vroeger zat je op de hoek van de straat met wat mensen te praten, dat maak je niet meer mee. Ze hebben het nu over hangjongeren, maar die had je in die tijd ook. Wij stonden toen ook met twintig man en een gitaar te zingen en te doen, maar omdat iedereen iedereen kende, kwam dat niet bedreigend over. Het leek een soort van klein dorpje op zich of zo. Het was toen een grote familie, het was een dorp hier, iedereen kende elkaar. Vroeger waren er nog leuke dingen op straat.* In mijn tijd hadden we veel speelruimte.

Dat vind ik eigenlijk wel jammer, dat het er helemaal niet meer is. Dan hadden wij vroeger. Ik zou het eigenlijk wel leuk vinden als zoiets terug zou komen weet je, maar of dat ooit gaat gebeuren? Het is hier niks meer, het is een verschil van vroeger. Ik vind het zelf een beetje nou ja, niet troosteloos, maar ik vind het ja, nee,

wonen *het is niet echt een ideale kindervijk. Ik zou niet zo snel, als ik een kind had, hier blijven denk ik, want ik vind dat een kind hier niet zo heel veel te ontdekken of te doen heeft. Buiten het is gewoon heel veel steen en straten en hier en daar wat gras waar je op kan voetballen.* Ergens een stukje terug bij een schooltje is dan een, nou ja, ik weet niet of het een wip is of zo, gewoon een dingetje voor een kind en dan zitten er wat tegeltjes onder zodat je niet te hard valt. En dat is het dan. En dat zit echt op een kruispunt en dan vraag ik mij af van waarom hebben ze het daar nou neergezet? Overal waar ze spelen staan auto's.

activiteiten *Ja, waar kunnen ze spelen? Op het schoolplein, maar dan is het schoolplein dicht. En ja, je hebt de speeltuin, die is ook niet altijd open natuurlijk hè?*

Dus er zijn wel dingen, maar misschien niet altijd te gebruiken. Ja, het is altijd een kwestie van waar steek je geld in? En dan er zijn wel wat pleintjes en zo. En dat ene daar, dat Johan-Cruiffding. Dat zijn goede dingen. Die worden goed benut. Voor zo ver ik weet is er gewoon een buurthuis hier zo en nog eentje erbij zou ook wel cool zijn. Ja. Om die kinderen gewoon bezig te houden en iets anders sportiefs, in plaats van alleen voor voetbal. Ja tennis bijvoorbeeld, basketbal.

Vroeger. Niet mooier, beter. Toen was een andere tijd. **verbinding** **Er werd wel veel meer op straat gevoetbald. We speelden elke dag wel een voetbaltoernooitje. We deden echt alles. Als je nou vertel, wij deden vroeger busje trap met dertig man, bal weg schieten en verstoppen.** *Als ik daar nu mee aankom, jongens kom, we gaan busje trap doen, zeggen ze hè, ben je helemaal gek geworden of zo, is voor kleine kinderen.* Maar dat deden wij toen we zestien jaar waren en dat vinden zij nu raar en ze lachen ons uit. Tikkertje spelen. Nu is het allemaal gek, maar voor ons was het normaal. Wij hadden vroeger alleen een sinaasappelkist. *Niet dat ik die tijd terug wil. Dat is flauwekul.* Maar **activiteiten** **er werd gewoon niks georganiseerd en tegenwoordig moeten ze vanaf hun vijfde tot hun eenentwintigste beziggehouden worden. Dat is toch pure waanzin. Je houdt jezelf toch bezig?**

activiteiten Meer activiteiten. Ik heb het gevoel dat er te weinig activiteit voor de jeugd is. Dat gevoel heb ik omdat mijn kinderen hier in de wijk zijn opgegroeid. En ik kan me heugen dat ze elke middag in de Dam waren. Ik weet niet hoe dat daar gaat, of er activiteiten zijn, maar ik zou graag willen dat er meer activiteiten waren. Je had toen in die tijd ook de Persoonshal. Daar werd het een en ander in georganiseerd, bijvoorbeeld iedere woensdagmiddag instuif. De voorzieningen, die zijn gelijk gebleven, er is niet veel bij gekomen. Dus kom op, faciliteiten zat joh. **werk en inkomen** **Maar er was toen veel meer geld. Faciliteiten zijn niet gratis, het mag geen geld kosten.** Ik bedoel, **activiteiten** je hebt hier aan het eind van de Oranjeboomstraat zo'n jeugdcentrum. Je hebt hier De Dam, komt ook jeugd. De sporthal heb je. Ik bedoel, er is speelruimte genoeg. Er is daar een voetbalveldje. Er is een speelwerktuig. Hier op een afgesloten binnenterrein kunnen zij spelen, daarnaast mooie brede trottoirs, daar wordt op gefietst. Er is een park. Moeten ze nog meer hebben dan? Zij hebben nu al veel meer dan wij. Computer, Playstation. Wij hadden dat niet vroeger, wij hadden een bal of een fiets met een wiel en daar waren we zoet mee. Het is zoveel veranderd in korte tijd dat ik er zelf moeite mee heb, dat ik zeg sjongejonge, dat is toch erg. *Buiten spelen, dat doen ze niet meer, die tijd is voorbij. Nou is het meer een meisje van dertien jaar zoenen en seks hebben, snap je wat ik bedoel? Mijn dochter van zesentwintig woont hier en die heeft een onveilig gevoel.* Als zij hier over straat loopt, dan staan 's avonds op de Vuurplaat overal groepjes jongens en als zij dan langs loopt, dan vindt ze het niet prettig wat ze te horen krijgt. Ik denk bij mezelf dan ook ja, als die jongens daar rondlopen is dat allemaal prima, maar *een beetje hoffelijker zou wel mogen.* Dat vind ik een negatief punt. En ik vind dat dat ook niet nodig is. *Sterker nog: ik vind dat als je als meisje door de wijk loopt en je ziet overal van die groepjes jongeren, dan zou je je juist heel erg veilig moeten voelen en beschermd.* En ik vind het ook gek dat mensen dat normaal vinden. Ja, het hoort er nu eenmaal bij. Nou, ik vind het dus niet normaal. Het hoort niet. De jongeren lopen meer op straat rond te banjeren. Ik heb twee bankjes voor, daar zitten ze als het goed weer is 's avonds laat tot wel een uurtje of drie. En ik vind het helemaal niet erg als ze er zitten, prima, geen probleem, maar het geluid kan wel eens te hoog worden. En zeker als je de volgende dag naar je werk moet, heb je weleens iets van het mag wel wat minder, weet je wel. Maar dat ik echt zoiets heb van ik moet daar wat aan doen? Nee.

Ik bedoel, ik ben vroeger ook jong geweest, ik heb ook op straat gezwalkt. Maar wij deden het op een andere manier dan dat ze het tegenwoordig doen. *Ze zitten in hun eigen wereldje.* We willen daarom ook educatieve lading erbij doen. Bijvoorbeeld: *we weten dat er heel veel jonge tienermoeders zijn. En veel jongens die op heel jonge leeftijd al vader zijn en geen verantwoordelijkheid nemen voor hun vaderschap. En er zijn heel weinig vaderfiguren hier in de wijk,* waardoor ja, jongens, jongeren vaak al op jongere leeftijd verkeerde keuzes maken. Omdat er veel eenoudergezinnen zijn, dus er ontbreekt een vader in huis. Dus jongens en meisje hebben niet echt iemand, een vaderfiguur om tegen op te kijken. En dat is jammer. **activiteiten** **Ik wil met mijn activiteiten op een laagdrempelige manier jongeren wakker schudden om na te denken over hun toekomst en de keuzes die ze maken in hun leven.** **wonen** Ik hoor van criminaliteit van de jeugd of weet ik veel allemaal, maar ik merk er niets van. Ik loop niet laat op straat, maar ik ben nog nooit echt rebelse figuren tegengekomen, hoewel ik in een wijk woon van alle culturen. Ik begrijp niet waarom iedereen zo'n last heeft van de jongeren. Ik heb daar geen problemen mee. Zij zeggen mij vriendelijk goedendag en ik hun, ze zijn heel aardig tegen mij. **Dat negatieve over jongeren, ik hoor het om mij heen, ik hoor dat al mijn burenpanisch zijn, maar ik doe er gewoon niet aan mee. Het schijnt vroeger een heksenketel te zijn geweest,** met inbraken en zo, **maar sinds een paar jaar niet meer.** *Er is potentie in de wijk,* want voordat ik hier werkte, had ik ook zoiets van ja, de mensen, de jeugd, klagen, klagen, klagen. Maar onbekend maakt onbemind, dus ik ben me gaan verdiepen in de wijk. De mensen. En er zit ontzettend potentie hier *qua kinderen, ontzettend veel talent.* **activiteiten** **Pak ze op, stimuleer ze.** Ze hebben dan die push gehad toen ze onder de dertien jaar waren. Je geeft ze zelfvertrouwen, dat nemen ze mee in hun pubertijd en hun verdere studie. Zo'n kind woont dan hier tot twintig jaar bij moeder en vader. Die pakt het daar weer op van hé, daar heb ik dan mijn heil gevonden en die organisatie heeft mij geholpen. **En die gaat zich inzetten.** Ik ben als een ouder voor die jongeren. Ik zie ze zeven dagen in de week. Ik begeleid ze naar wedstrijden, zodat **ze zien dat ze gezien worden, dat ze belangrijk worden. Niet dat ze op straat zijn en dan heb je dat rot-aapje weer. Van een rot-aapie heb ik een topper gemaakt die dan op straat loopt en die zo zelfverzekerd is dat is hij andere mensen helpt.** Eindelijk wordt hij gezien. Het gaat puur om zichzelf en om zelfvertrouwen. Ik merk dat ze ontzettend beleefd zijn, hulpvaardig. Als je met een stok loopt, dan heb je toch al snel aandacht. Zij kunnen zien dat je wat hebt. Dat doen ze heel leuk, heel schattig, vind ik. De eerste keer dat ik mijn scootmobiel gebruikte, kon ik de deur niet meer in en toen kwam er een groepje jongens en die hebben mij geholpen. Een van die jongens maakte de deur open met mijn sleutel en die gaf de sleutel weer terug, dat gaat allemaal heel aardig. En wat ik zie: er was een vrouw die echt moeite had om haar spullen op te tillen, ze kwam van de markt. En al die jongens, ik weet niet, voor een moment stopten ze allemaal met voetbal. Gingen ze toch gewoon die vrouw helpen met die spullen dragen. En dat was echt zo'n moment, ik stond gewoon stil en ik dacht van oh mijn god, dit zijn echt goeie ... *Je ziet gelijk: die jongens hebben een goeie kant.* Het hoeft dus niet altijd negatief te zijn. Je hebt ook heel veel jongens die gewoon toch wel hun best doen en daar heb ik heel veel waardering voor. En voor een klein groepje mensen komt het ook nog goed gewoon, weet je wel, dat ze het gewoon voor mekaar hebben gekregen. Dus het is niet verloren, dat zeker niet. *Het ligt gewoon aan jezelf, denk ik. Als je het gewoon wil, moet je ervoor gaan. Ja, alles is nog mogelijk.* **activiteiten** **Organiseer gewoon een event waar mensen hun talenten kwijt kunnen. Er is hier zat talent. De meesten blijven toch wel op de achtergrond en ik zou die mensen die op de achtergrond zitten toch wel naar voren willen brengen** van joh, je weet toch, is niet verloren, weet je wel? **werk en inkomen** **Misschien kunnen sommigen wel hun brood daarmee verdienen.**

Dat is al in de gang. Dus ik hoop gewoon dat het zo doorgaat. Dus ik zie het wel positief en ik zie ook heel veel vooruitgang hier. Maar je moet je blijven concentreren, de goeie jongens blijven goed als je die goed opleidt, goed blijven volgen. Als ze een hobby hebben, bijvoorbeeld sporten, dan zijn er geen problemen. De problemen zijn met jongeren die geen hobby hebben. Of nou ja, hun hobby is iets kapot maken, hangen op straat, slechte dingen leren. Maar die sportieve kinderen blijven altijd super. Die blijven niet hangen op straat. En *de slechte jongens moet je goed maken door ze te laten zien dat het wel goed kan. Als je jongens die slecht waren goed hebt gemaakt en die anderen zien dat, dan volgen er zoveel, want iedereen wil het goeie pad op. Niemand wil het slechte pad op, jij ook niet.*

werk en inkomen Als ik jou een baan kan geven en je wordt een miljonair, dan doe je dat ook. Je kiest niet voor het arme. Dat is precies hetzelfde. **Die jongens kunnen soms geen kant op, ze worden uitgespuugd.** Er is heel weinig werkgelegenheid voor ze. Het lijkt makkelijk en een heleboel jongeren gaan ook werken, maar deze jongens kunnen geen kant op. **Hun manier van aankleden al, hoe je je eigen gedraagt. Hebben ze niet geleerd, want ze komen met hun gouden piercings en een tatoeage in de nek.** Ze weten dat het afgekeurd wordt, maar daar hebben ze maling aan. **Je neemt me hoe ik ben, zeggen ze nu.** Je zou kunnen zeggen dat die jongens die dan op straat chillen, zichzelf niet kunnen redden in de echte wereld. Want als je chillt op straat, dan ontwikkel je voor jezelf een straattaal, weet je wel? Dan blijven die woorden in je hoofd. Dus normale dingen zijn voor jou heel vreemd. Bijvoorbeeld, ik noem maar iets, je gaat solliciteren of zo en die vent zegt gewoon vrij normale dingen waarbij je denkt van ja, waar heeft hij het over? En de meesten beseffen dat niet. Als ik voor de rechter moet verschijnen of zo, voor een boete of zo, dan ga ik in pak om te laten zien: dat is toch een nette man. Zij komen gewoon in trainingspak. Allemaal van die kleine dingetjes, die tellen, weet je. Zij hebben daar gewoon schijt aan. Dan zijn ze echt zichzelf gewoon en je zou kunnen zeggen dat het eigenlijk een andere wereld is. Dan komen ze terug, zo van hé, die man begon dingen te zeggen, maar ik wist echt niet waar hij het over had. Maar dan vraag ik van ja, wat zei die dan? Dan hoor je die dingen, dan denk ik van joh, is gewoon simpel. Ja, maar ik ken het niet, je weet het toch van mij? Dan heb ik zoiets van ja okay, weet je, lees een boek of zo. En dat kan je allemaal leren aan die jongens. *Ga naar school, doe je best en zorg dat je er een goed leven van maakt.* Want het leven is echt kort. Als je dat allemaal leert aan die jongens, dan komt dat wel. Ze moeten meer kansen krijgen. Je moet als er iets verkeerd gaat niet meteen denken nee, die jongen is niet meer te vertrouwen. Nee, je moet echt die goede kanten zoeken van die jongen, zodat je denkt van met die jongens kan ik praten, zodat je hem weer tot een goeie jongen terugbrengt.

activiteiten Geen sportschool moet je d'r van maken, iets meer als een jeugdthunk waar alle jongeren komen, waar ze alles kunnen doen, waar ze wel verplicht zijn om mee te doen. Als het open is voor die jongeren, als ze kunnen hangen, gaan ze lopen hangen en gaan ze lopen spelen. Je moet wel wat doen met die jongeren, wat met ze beginnen. *Ik wil juist die jongeren hebben die niks willen, daar wil ik wat mee doen.* Ik wil geen jongeren hebben die goeie ouders hebben en alles hebben thuis, die het goeie leven hebben en twee keer per jaar op vakantie gaan. Nee, ik wil die jongeren hebben die binnenkomen, die gewoon vast hebben gezeten, die een kans willen hebben. *Daar ga ik voor, daar sta ik voor open.*

werk en inkomen Jongeren helpen die moeilijk aan een baan komen. Ga naar die instantie, ga naar die instantie. Maar veel jongeren hebben een beetje drempelvrees, die vinden het moeilijk om zich te uiten. Maar als ze bij zo'n plek komen, **dan kan ik een spreekbuis voor ze zijn.**

COLOFON

In opdracht van deelgemeente Feijenoord, Pact op Zuid, Woonstad Rotterdam, in samenwerking met SEV

Uitgave	SEV
Auteur	Antoinette van Heijningen (Urbancore) en Floor Basten (Orléon)
Vormgeving omslag	Absoluut Design, Bergen op Zoom
Druk omslag	Drukkerij Goos, Ouderkerk aan den IJssel
Opmaak	FMZ Tekstverwerking, Vlaardingen

Hoewel grote zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport, aanvaarden SEV en de betrokkenen geen enkele aansprakelijkheid uit welke hoofde dan ook voor het gebruik van de in deze publicatie vermelde gegevens.

Rotterdam, november 2010